

RUSZINSZKÓ

KÜZDELME AZ AUTONÓMIÁÉRT

1918—1937

ÍRTA

ÁKKY ÁKOS

A RUSZINSZKÓI ŐSLAKOS AUTONÓM PÁRT
ÉS A MAGYAR PÁRTOK SZÖVETSÉGÉNEK
VOLT ELNÖKE

B U D A P E S T , 1938

A „STUDIUM“ KIADÁSA. (IV., MÚZEUM KÖRÚT 31)

A RUSZINSZKÓI AUTOXÓMIA SZÜLETÉSE. — HARCANNAK
LÉTÉÉRT. — AZ AUTONÓMIA HALDOKLÁSA. — MI-
KÉNT ÉRTELMEZIK A CSEH POLITIKA IRÁNYÍTÓI
A BECSÜLETBELI KÖTELEZETTSÉG TELJESÍTÉSÉT?

Ha végig tekintünk a Kárpátok északkeleti völgyeiben és látjuk a reánk fogat vicsorító nyomort, amint rongyokba burkolt testét végigvonszolja a halálszagú tájakon, elfelejtünk minden bántalmat, amit a forradalmakat követő nagy nemzeti mámor idején elszenvedett ott a magyarság a ruszin nemzet vezéreitől és a legigazabb részvétellel fordulunk az évszázadok óta a magyarsággal együtt lakó ruthén néptestvéreink felé.

A népek tragédiájában e nép tragédiája is egyike a legnagyobbaknak. Belső életét a nyelvi harcok és vallási villongások dúlják a cseh államférfiak jóvoltából. Gazdaságilag elvesztette a Magyar Alföldhöz vezető életereit, mert se nem adhat oda, se nem vehet onnan, pedig évszázadok óta csak arról a területről élt, amelyet most ötletszerűen meghúzott országhatárok zárnak el tőle.

A felszabadulás lelkesítő ereje ezt a népet is megrázta. Öklöt emelt a levegőbe és a nagy cseho-szlovák kormánypolitika eszközeként megfenyegette az ott élő, érettük is küzdő magyarokat. De ez az ököl erőtlenül hullott le már évekkkel ezelőtt, mert az az injekció, mely a ruthén népben gyűlöletet igyekezett éleszteni minden ellen, ami magyar, egészen más irányban érezteti most hatását.

Autonómia, politikai érvényesülés, gazdasági fellendülés, szabad kulturális fejlődés, felelős és aktív kormányzó, mind mind homályos ábrándként élnek még a hegyi viskók éhes. lakóinak lelkében.

És a ruthén nép vezetői? Egy ruthén politikai párt vezetőinek kivételével, tehetetlen bábjai a telhetetlen cseh sovinizmustól fűtött, elnemzetlenítésben működő kormányhatalomnak, részint mint harmadrangú vagy már félretett tisztviselők, részint mint cseh igényeket támogató képviselők vagy cseh járszalagon idomított vezérek, akik a nagy cseh pártok szervezeteinek apró

kerekei gyanánt működnek közre, úgynevezett „magasabb“, de a ruszinság javát-kereséstől távol álló érdekek elősegítésében.

Az a rettenetes gazdasági és kulturális nyomás, amit a Ruszinszko földjén élő magyarság oly edzett idegekkel és kényszerű betanulással áll, a ruthén népet egyszer össze fogja törni, össze fogja roppantani, ha továbbra is jelenlegi vezéreit követi.

Ezt azonban az ottani Óslakosság Autonóm pártjának, a Magyar Pártok Szövetségének megengednie nem szabad, a magyarságra dobott sok sok kőért kenyérrel kell fizetnie, ez illik a magyarság ezeréves tradíciójához, ez illik a magyarság lelkületéhez, mely mindenkor a legszigorúbb törvényességen és a törvényességhez való rendületlen ragaszkodás mellett működik.

A ruszinszko magyarság semmi olyat nem igényel, ami akár az etikai, akár a jogi, akár az állami alapelvekkel ellenkezik és minek teljesülése a Cseho-Szlovák köztársaság egy másik nemzetének és népének kárára volna.

Ők csak azokat a dolgokat követelik, melyekkel a köztársaságban a csehek rendelkeznek. Sem többet, de kevesebbet sem, mert ők is cseho-szlovák állampolgárok és azon felül jogaik és kötelességeik a békeszerződés által szentesítést nyertek, amit pedig ők tiszteletben akarnak tartani és tartatni.

*Igaz, hogy a nehéz munkában verejtékező ottani magyaiJggnak a politika útvesztőiben bujkáló fosztogatóktól saját legszen-
tebb javait kell elsősorban védelmeznie, azonban a tehetetlenné
sújtott ruthén néppel mégis meg kell értetnie, hogy bármily sors
éri is olt a magyarságot, sohasem fog megfelejtkezni arról, hogy
a ruthének egyszer... Rákóczi katonái voltak.*

1918 július 13-án tartotta meg a dr. Zsatkovics Gergely amerikai ügyvéd alkotta amerikai Ruszin Nemzeti Tanács első teljes ülését Mer Kersportban, mely alkalommal határozatilag kimondotta:

1. A kárpátalji ruszinok teljes függetlenséget tartoznak kapni. Ha ez nem volna lehetséges, akkor

2. egyesüljenek galíciai és bukovinai testvéreikkel. Ha ez sem volna lehetséges, akkor

3. teljes autonómiát kell kapniok.

1918 október 21-én nyújtotta át dr. Zsatkovics Gergely a tanács megbízásából e határozatot Woodrow Wilsonnak, az ame-

rikai egyesült államok elnökének, aki az időben már érintkezésben állott Masaryk G. Tamás és dr. Benes Eduárddal.

Az egyesült államok elnöke, az amerikai Ruszin Nemzeti Tanács határozatának 3. pontja, a teljes autonómia mellett foglalt állást.

1918 október 25-én dr. Zsatkovics Gergely a Philadelphiai Bellevue Stradfort szállodában, már a magyarországi ruszinok uévében is tárgyalt Masaryk G. Tamással, *ki lekötelezte magát és a cseh nemzetet arra*, hogyha a kárpátalji ruszinok a megalakítandó Cseho-Szlovák köztársasághoz való csatlakozást kimondják, a kárpátalji ruszinok lakta terület teljesen autonóm állam lesz.

Megjegyzendő, hogy az napokban alakult meg az eperjesi cseh-barát, az ungvári magyar-barát és a huszti ukrán-barát Ruszin Nemzeti Tanács.

1918 október 26-án az ugyancsak Philadelphiában megtartott közös gyűlésen elfogadott Deklarációt Masaryk G, Tamás és dr. Zsatkovics Gergely alá is írták.

1918 november 12-én dr. Zsatkovics Gergely Seranton-ban, Pennsylvania, az amerikai Ruszin Nemzeti Tanács elé terjeszti az eddigi tárgyalások anyagát, amikor is a következő határozatot egyhangúlag fogadták el:

„A kárpátalji ruszinok a legszélesebb önkormányzati jogokkal, mint állam, federatív alapon csatlakoznak a demokratikus Cseho-Szlovák köztársasághoz, azon feltétel alatt, hogy a mi országunkhoz kell tartozniok az összes eredeti kárpátalji ruszin vármegyéknek, mint Szepes, Sáros, Zemplén, Abauj, Gömör, Borsod, Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros“.

1918 november 13-án A-ette át az erről felvett jegyzőkönyv szabályszerűen kiállított hiteles másolatát Masaryk G. Tamás Washingtonban dr. Zsatkovics Gergelytől.

Az eredeti jegyzőkönyvet az amerikai Ruszin Nemzeti Tanács azon utasítással adta át dr. Zsatkovics Gergely és I. G. Gárdosnak, hogy azt a párizsi békekonferencia elé terjesszék.

Masaryk G. Tamás az átvett jegyzőkönyv hiteles másolatát Pisecky százados útján Ungvárra dr. Szabó Simonhoz, az ungvári ruszin nemzeti tanács elnökéhez küldötte, *mint annak bizonyítékát, hogy mit kapnának a ruszinok, ha a Cseho-Szlovák köztársasághoz csatlakoznának.*

1919 január 12-én olasz-cseh légionáriusok megszállották Ungvárt entente parancsnokság alatt.

1919 január 20-án Ciaffy olasz ezredes entente parancsnok

hirdetményt bocsájtott ki, melyben a megszállást bejelentve tudomásul adja, *hogy a katonaság tisztán rendcsinálás okából jött be*, egyben a legnagyobb nyugalomra inti a lakosságot.

1919 február 13-án kezdette meg tárgyalásait dr. Zsatkovics Gergely és I. G. Gárdos Parisban, a békekonferenciára kiküldött cseho-szlovák képviselőkkel, dr. K. Kramarz és dr. E. Benessel.

Ugyanaznap kézbesítette Pisecky százados a Masaryk G. Tamás és dr. Zsatkovics Gergely által 1918 november 12-én aláírt Scranton-i jegyzőkönyvet az ungvári Ruszin Nemzeti Tanácsnak.

1919 február 17-én és 24-én Beszkid Antal, mint az eperjesi lojális cseh-barát ruszin tanács elnöke, képviselte Tardieu, a francia békebizottság elnöke és House ezredes, az amerikai békebizottság elnöke előtt a dr. Benes Eduárd által elővezetett kárpátalji ruszin népakaratot és a mai Szlovenszkóhoz tartozó eperjesi urak megbízás nélküli határozata épúgy, mint az amerikai ruszin tanács határozata a később megkötött St. Germaini békeszerződés okmányaihoz kerül, *mint a kárpátalji ruszin nép vágyainak bizonyítéka.*

1919 március 4-én, miután biztos információt kapott dr. Zsatkovics Gergely arról, hogy a javasolt Cseho-Szlovák és Ruszin unió, az előterjesztettek alapján, az úgynevezett párisi „Öttagi Bizottság” részéről kedvező elintézkést nyert, az amerikai bizottság többi tagjaival Prágába tette át székhelyét.

1919 március 18-án tétetett közre dr. Srobár szlovenszkói miniszter plakátja, melyben az 1898—1892 évfolyambeli szlovenszkói illetőségű katonákat tényleges katonai szolgálatra hívja be és pedig a volt közös 66-osokat és honvéd 11-eseket Ungvárra. Az 1900—1882. évfolyambeli kiképzetteket pedig felszólítja, hogy önként jelentkezzenek. Különösen a munkanélküliek.

1919 március 25-én hirdette ki Hennoque francia tábornok Ung megye megszállt részére a *statáriumot.*

1919 április 14-én érkezett Hennoque francia tábornok, mint legfőbb parancsnok először Ungvárra, amikor is 20 ungvári polgárt rendelt a városházára, kik előtt kihirdette, hogy bármiféle rendezavarásért őket teszi felelősekké. Egyben kijelentve, *hogy Ungvár a cseho-szlovák államhoz tartozik*, el is utazott Ungvárról.

1919 május 2-án érkezett meg Hennoque francia tábornok, már mint Podkarpatska Rus legfőbb parancsnoka, végleges tartózkodásra Ungvárra, mikor is a vármegyeházán már hivatalos fogadtatásban részesült Moys zsupán — főispán — részéről.

1919 május 8-án az eperjesi, ungvári és huszti ruszin nemzeti tanácsok Ungvárt tartott gyűlésükön, *a Centralna Ruska Narodna*

Rada-ban egyesülnek, mely a Cseho-szlovákiához való önkéntes csatlakozást kimondja. Határozatukat 14 frontban foglalták össze, melynek 1. pontjában kijelentik, hogy a ruszinok a Cseho-Szlovák-Ruszin köztársaságban független államot alkotnak.

1919 május 30-án tisztelgett Prágában a Centralna Ruska Narodna Rada száz tagú küldöttsége, melynek az önkéntes csatlakozás jutalmául minden szépet és jót megígértek.

1919 június 14-én megjelent Ungváron Destremaux francia tábornok, aki „katonai diktatúrát” és „előzetes cenzúrát” hirdetett ki.

A csatlakozást 1919 május 30-án bejelentő küldöttség, sok bankettezés után hazautazott és a további tárgyalásokat dr. Zsatkovics Gergely folytatta, azonban dr. Benes Eduárd külügy- és Svehla belügyminiszterrel szemben gyengének bizonyult, mert dr. Benes E. még febr. 24-én, a Beszkid A. által tétetett előterjesztések alapján mindent elintézt Parisban és a Cseho-Szlovák állam egysége szempontjából a prágai körök már azon gondolkodtak, *hogy az adott ígéretet felhőiből miként lehet a visszacsinálás labdacseit megédesíteni.*

Dr. Zsatkovics Gergely ezt érezvén, Masaryk G. Tamás úrhoz, most már a Cseho-Szlovák köztársaság elnökéhez fordult, ki kezevonásával lekötött ígéreteit szerette volna ugyan megtartani, de a kormánnyal szembeni helyzete miatt nem állott módjában. Tehát ismét csak ígéretek *tett*, mit dr. Zsatkovics Gergelynek 1919. augusztus 12-én kelt és a Centralna Ruska Narodna Rada-hoz Ungvár intézett átirata igazol, mely átiratot az ígéretet valódisága, okából, ugyanaznap keltezéssel, a Cseho-Szlovák köztársaság elnökének kabinetirodája is láttamozott.

E nevezetes okmány így szól:

„Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Tagok!

Dr. Masaryk köztársasági elnök úrral folytatott néhány konferencia után, valamint Svehla belügyminiszter úrral lefolytatott tárgyalások után, van szerencsém tudatni Önökkel, hogy a cseho-szlovák kormány kinevezett az autonóm ruszin Direktórium elnökének.

A Direktórium kivülem még négy tagból fog állani és ezen tagok a közel jövőben fognak kinevezettni.

A Direktórium tagjai Henoques generális úrral egyetértőleg

tartományunk azon részében fognak működni, ahol a cseho-szlovák köztársaság hatósága még nem működik és azt mindaddig, amíg a béketárgyalások tartományunk néhány kérdése fölött döntést nem hoztak. Ezen kérdések eldöntése után és a békekonferencia döntésével egyetértőleg, Masaryk köztársasági elnök úr ki fogja nevezni a ruszin autonóm tartomány első kormányzóját. Ugyanekkor lesz a Szlovákság és a Ruszinok közötti határ megállapítva.

Véglegesen a mi tartományunkhoz fognak tartozni a Szepes-megyei Ó-Lublói járás, Sáros és Zemplén-megyék északi részei, Ung-megye északi és keleti részei, egész Bereg, Máramaros és Ugocsa-megye. A többi részek, melyeket mi követeltünk, neutrálisak maradnak azon időpontig, míg a népszámlálás foganatosítva lesz. A népszámlálás cseho-szlovákok és ruszinokból álló bizottságok útján lesz megejtve.

Ung-megye neutrális része a mi hatóságunk által lesz közigazgatva.

A ruszin tartomány nyelvi, iskolai, egyházi és belügyeiben önálló lesz.

Lesz saját nemzetgyűlése Ungvárt. Ezenkívül külön képviselőlete lesz a prágai parlamentben.

Jelenleg kénytelen vagyok официális ügyekben Amerikába utazni, valamint azért is, hogy a legszélesebb anyagi és erkölcsi együttműködést az amerikai Ruszinok és Önök között biztosíthassam.

Közöttünk és a Románok között a határ a béketárgyalások által még nem lett megállapítva.

A viszontlátásig kiváló tisztelettel

Prága, 1919 augusztus 12.

Zatkovics s. k.

Látta: a cs.-szl. Köztársaság elnöke. 1919 aug. 12.

Jarosláv Cisar s. k. személyi titkár.“

1919 augusztus 20-án Aette át dr. Bréjeha Ruszinszkó közigazgatásának adminisztrátorságát.

1919 szeptember 10-én Saint Germain en Laye ben a Társult Főhatalmak és Cseho-Szlovák ország között megkötötték a végleges szerződés. Ennek tisztán Ruszinszkóra vonatkozó része, a II. fejezet 10—13. cikkeiben foglaltatik és pedig:

10. cikk.

Cseho-Szlovákia kötelezi magát a szövetséges és résztvevő

nagyhatalmak által megjelölt- határokon belül a kárpátalji ruszin területet mint autonóm egységet a cseho-szlovák államban létrehozni és ugyanazt a cseho-szlovák állam egységével megegyezői legmesszebbmenő önkormányzattal felruházni.

11. cikk.

A kárpátalji ruszinok országa külön képviselőházzal fog bírni. Ezen képviselőház (országgyűlés) törvényhozó hatalommal lesz felruházva minden nyelvi, iskolai és vallási ügyben, belső közigazgatási ügyekben és más ügyekben, melyekkel a cseho-szlovák köztársaság törvényei megbízzák őt. A ruszin ország kormányzója, ki a cseho-szlovák köztársaság elnöke által lesz kinevezve, a ruszin országgyűlésnek fog felelősséggel tartozni.

12. cikk.

Cseho-Szlovákia kötelezi magát, hogy a ruszin országban levő tisztviselők, amennyiben csak lehetséges, ezen terület lakói sorából lesznek kiválasztva.

13. cikk.

Cseho-Szlovákia a ruszinok országának a köztársasági parlamentben megfelelő képviselőket biztosít, amely parlamentbe a ruszinok országa képviselőket fog küldeni, akiket a cseho-szlovák köztársaság alkotmánya értelmében fognak választani. De ezen képviselők a cseho-szlovák parlamentben nem fognak szavazati joggal bírni olyan törvényhozási ügyekben, melyek a ruszin országgyűlés hatáskörébe tartoznak.

1919 november 18-án váratlanul megjelent Ungvár város falain egy november 8-án keltezett, Henoque tábornok, mint a Podkarpatska Rus legfőbb parancsnoka által aláírt és dr. Bréjcha által a belügyminiszter meghagyásából ellenjegyzett „Kialtvány“, mely a kárpátaljai ruszin terület szervezéséről szóló általános szabályzatot — Generálny Statutumv — hozta nyilvánosságra.

Ezen Generálny Statutum I. fejezete a Saint Germain en Laye-i szerződés feuntebb foglalt 10—13. cikkeit közli; a II. fejezet az autonóm terület határainak a párisi békekonferencia területiális bizottsága által történt megállapításáról szól és hozzáfűzi, hogy amennyiben a ruszin népnek egy része a békekonferencia határozata alapján minoritást képez a szlovák területen, a cseho-szlovák kormány mindkét nép képviselőit az javasolta, hogy egyezzenek bele az összefüggő — folytatolagos — ruszin területnek

az Autonóm Ruszin területhez való *esetleges* csatolásába; a III. fejezet e terület nevét és nyelvét határozza meg, kimondván, hogy az összes iskolákban a népnyelv lesz a tannyelv és úgyszintén a hivatalos nyelv általában és végül a IV. fejezet az autonóm adminisztrációról beszélve egy ideiglenes adminisztrátor és egy Direktórium kinevezését mondja szükségesnek a Ruszin Autonóm Alkotmány megállapítása idejének tartamára, egyben tudtul adja, hogy a ruszin parlament tagjainak választása legkésőbb a közös cseho-szlovák parlamenti képviselőválasztások megtörténte utáni 90 napon belül lesz megtartva, továbbá, hogy a Ruszin Államnak saját pénzügye lesz, hogy a végleges kormányzásig az állam fedezni fogja adminisztracionális kiadásokat, melyek külön lesznek elkönnyelve.

1919 november 10-én kineveztetett Ruszinszko direktóriuma és pedig dr. Zsatkovics Gergely, Volosin Gyula, dr. Hadzsega Gyula, dr. Brascsájko Gyula és dr. Toronszky Emil személyében.

A direktórium, miután Henoque tábornok és dr. Bréjcha kezeibe letette az esküt, gyűlést tartott, melyen megállapítva, hogy a Generálny Statútum a prágai megállapodásokat nem tartalmazza, követelésüket egy 19 pontból álló határozatba foglalta és azt dr. Bréjcha elé terjesztette.

1920 január 18-án, miután a Direktórium előterjesztése válasz nélkül maradt, a Központi Ruszin Nemzeti Tanács ülést tartott, melyen egy 15 pontból álló „Kiáltvány“ közretételét határozta el és meghatalmazta a Direktóriumot nemcsak a kiáltvány keresztülvételével, de azzal is, hogy azt egy memorandumba átdolgozva, a philadelfiai dekrétum keresztülviteléért a cseh nemzet nevében is felelősséget vállalt T. G. Masaryk úrnak, de magának a köztársaság Elnökének és a köztársaság kormányának is külön-külön azon jogos kérelemmel adja át, hogy a memorandumban vázolt igazságtalan állapotoknak mielőbb vessen véget.

A memorandum 1920 január 21-én van keltezve, de átnyujtásának napját már nem tudom.

A memorandum, mely 8 kopogtatott oldalból állott, következőleg zárult:

„A Centralna Ruska Narodna Rada — a központi ruszin nemzeti tanács — ezen Kiáltvánnyal egyetért és Nagyméltóságodnak, a kormánynak azt elfogadásra ajánlja, mert meggyőződése, hogy a kérdés megoldása ezen kiáltvány alapján csak az állam és a ruthén nép javára szolgálhat,

Kívánságunk sem a philadelfiai okmánnyal, sem a párisi békeszerződéssel nem áll ellentétben. Szerény kívánsága egy nép-

nek, amelynek az autonóm szabadságot megígérték akkor, mielőtt még a köztársasághoz csatlakozott, amelynek azonban a szabadságot a kersztülvezetett csatlakozás dacára mind máig sem adták meg.

Kívánjuk a Kárpátok déli lejtőjén levő összes ruthén területek egyesítését és tiltakozunk az ellen, hogy ezek részei csereszkezzék, vagy a cseh politika lecsendesítő ajánlatává tétessenek.

Kívánunk őszinte, nem kétértelmű testvéri politikát, oly őszintén, amint a mi csatlakozási nyilatkozatunk fenntartás nélkül és testvériesen bizalomteljes volt.

Hozzuk a philadelphiai deklaráció aláírójának és öngyméltóságának a köztársaság Elnök Urának fenntartás nélküli bizalmunkat és kérjük ezen nyilatkozatunk kegyes átvételét.

A Centralna Ruska Narodna Rada képviselői;

1920 február 29-én fogadta el a prágai nemzetgyűlés a Cseho-Szlovák köztársaság alkotmánytörvényét.

A Saint Germain en Laye-i szerződés II. fejezet 10—13. cikkei, tehát annak Ruszinszkóra vonatkozó része, az alkotmánytörvény 3. §-ában talált felvételt.

A saját törvényhozási és önkormányzási jog a Cseho-Szlovák köztársaság keretén belül, Ruszinszko részére „kiváltságos“ helyzetet teremtett. Az alkotmány törvény nem hunyhatott szemet es az állam kénytelen volt kötelezettségét Ruszinszkoval szemben beváltani, de amit megtett, azt fájó szívvel és szerződésellenes megszorításokkal cselekedte, mert a legfőbb két kérdést illetőleg nem a szerződés eredeti szövegezésében és értelmében tette meg.

I. Az alkotmánytörvény 3. §. 5. pontja szerint „Karpato Rus a Cseho-Szlovák köztársaság nemzetgyűlésében megfelelő számú képviselő és szenátor által lesz képviselve, k.ik a cseho-szlovák választási törvény alapján választatnak“.

Az erre vonatkozó szerződési cikk azon része azonban teljesen negligáltatik, mely megállapítja, hogy „Ruszinszko képviselői a cseho-szlovák parlamentben nem fognak szavazati joggal birni olyan törvényhozási ügyekben., melyek a ruszin országgyűlés hatáskörébe tartoznak“.

Es nyomatékot ad az alkotmánytörvény 3. §. 5. pontjának a nemzetgyűlés, az ugyanaznap, tehát 1920 február 29-én elfogadott választási törvénye, mely egyáltalában nem lévén tekintettel a Ruszinszkonak biztosított autonómiájára, Ruszinszkot mint a Cseho-Szlovák köztársaság XXIII-ik választókerületét kezeli 9

képviselő és 4 szenátorral, vagyis ezzel kimondja, hogy a XXIII-ik választókerületben megválasztottak a prágai parlamentben tárgyalás alá kerülő *minden* kérdésnél, épúgy mint az I—XXII. választói kerületekben megválasztottak, hozzászólási és szavazati joggal bírnak és ezen ténykedésükért az alkotmányokirat 22. §-ának 1. bekezdése értelmében őket senki felelősségre nem vonhatja, vagyis *ők a prágai parlamentben mint a Cseho-Szlovák köztársaság és nem mint az autonóm Karpato Rus képviselői szerepelnek,*

mert ha ők ez utóbbiak lennének, akkor a Saint Germain en Laye-i szerződés II. fejezet 13. cikkelyének utolsó mondata értelmében a köztársaság parlamentjében

nem bírnának szavazati joggal olyan törvényhozási ügyekben, amelyek az autonóm Karpato Rus Sojmlja hatáskörébe tartoznak.

És miután ez így van, akkor e képviselők és szenátoroknak a prágai parlamentben csak a Cseho-Szlovák köztársaság és az autonóm Karpato Rus közös ügyei tárgyalásánál, különben pedig Karpato Rus Sojmljában van a helyük, ők a prágai parlamentben csak mint a Sojml delegáltjai szerepelhetnek, mert csak mint ilyen, a sojmi háttérrel bíró delegáltaknak és nem mint a közös kormány védnöksége alatt választott képviselők és szenátoroknak van módjukban, Karpato Rus összlakosságának érdekeit kellőképpen képviselni.

II. Az alkotmány törvény 3. §. 6. pontja pedig éles ellentétben van a Saint Germain en Laye-i szerződés idevonatkozó II. fejezet 11. cikkével, mely megállapítja, hogy: „ruszin ország kormányzója, ki a Cseho-Szlovák köztársaság Elnöke által lesz kinevezve, *a ruszin országgyűlésnek fog felelősséggel tartozni*“. A cseh centralista törekvésű alkotmánytörvénynek 3. §. 6. pontja ugyanis már azt mondja, hogy „Karpato Rus élén a *kormány ajánlatára* a Cseho-Szlovák köztársaság Elnöke által kinevezett és a Karpato-rusi képviselőháznak is felelős kormányzó áll“.

Ruszinszko törvényhozási jogának értéke, az államfőnek a *közös kormány* útján nyújtott veto-jog által csökkentetett, de maga az önkormányzási jog is sokat veszít a szerződésekben elgondolt jellegéből, mert a kormányzó felelőssége a saját országgyűlésével szemben egy is szócskával és annak oly elhelyezésével bővül, mely szócska és annak elhelyezése csak azt jelentheti, hogy az autonóm Ruszinszko kormányzója, elsősorban *az őt ajánlott* közös kormánynak felelős, aminek legkorábbi következménye volna a

Sojrn feloszlata és egy abszolutisztikus kormányzat bevezetése.

1920 március 1-én Ruszinszko 1919 november 10-én kinevezett Direktóriuma lemondott.

Praha, ugyanis a még 1920 január 21-én átnyújtott memorandumra választ sehogysem akart adni. Praha nem utasított el ugyan semmit, azonban sibt adott mindennek csupa bizottságok alakításával, melyek addig-addig tárgyalgattak, míg a Direktórium belátta, hogy létezése egyáltalán nem lehet Ruszinszka hasznára.

1920 május 6-án van keltezve a nevezetes Milleraiid-féle kísérlévl, melynek Ruszinszkóra vonatkozó része így hangozik:

„A ruthén területre vonatkozó elhatározásunkban a Szövetséges és Társult Hatalmak teljes tudatában voltak a felmerült nehézségeknek. Elfogadták a ruthén föld és a Cseh-Szlovák állam egyesülését az utóbbi állammal kötött szerződésben. Ez az állam különös módon biztosítja a ruthének autonómiáját. Megegyeztek a Cseh-Szlovák állammal abban, hogy a szerződés intézkedéseit, amennyiben azok a néprajzi, vallási és nyelvi kisebbségekre vonatkoznak, a Nemzetek Szövetsége védelme alá helyezik. A Szövetséges és Társult Hatalmak figy vélik, hogy a köztük és a Cseh-Szlovák állam .közt létrejött szerződés a ruthén autonómikus tartomány népességének megadja a lehetőséget arra, hogy kívánságait nyilvánosan kifejezhesse. A Hatalmak a legkomolyabb figyelemmel lesznek ennek a népességnek a jövőben nyilvánított kívánságaira. Egyébiránt a nemzetek Szövetségének szerződése a Szövetség Tanácsa minden tagjának jogot ad arra, hogy a Saint Germain en Laye-ben 1919 szeptember 10-én a Szövetséges és társult Főhatalmak és a Cseh-Szlovák állam között kötött szerződést aláíró hatalmainak figyelmét bármely, a ruthén területre vonatkozó, figyelmet érdemlő kérdésre felhívja“.

1920 június 4-én volt kénytelen Magyarország is a Trianonban diktált békeszerződés 48. cikkében a Saint Germain en Laye-ben 1919 szeptember 10-én létesített Ruszinszko „függetlenségét“ elismerni.

1920 augusztus 12-én a dr. Bréjcha ideiglenes adminisztrátor menesztése után, dr. Zsatkovics Gergely Ruszinszko kormányzó-jává és Ehrenfeld Péter (cseh nemzetbeli) helyettes kormányzóvá neveztetett ki. A katonai diktatúra parancsnoka, vagyis mint hivatalosan nevezték, Podkarpatska Rus legfőbb parancsnoka, Paris francia tábornok volt.

1921 március 17-én dr. Zsatkovics Gergely kormányzó egy

teaestélyt rendezett, melyre Ruszinszko legfőbb parancsnoka és az alkormányzón kívül, csak előkelő ruszinok voltak hivatalosak.

Miután a ruszin autonómiáért küzdő Központi Ruszin Nemzeti Tanács, de maga dr. Zsatkovics Gergely kormányzó is belátta, hogy Prága eddigelé csak ámitotta őket, hogy a végrehajtó hatalom tulajdonképpen a Podkarpatsko Rus Polgári igazgatása — Civilni Sprava Podkarpatskej Rusi — kezeibe, illetve az annak élén álló mindenkori cseh nemzetbeli alkormányzó kezeibe siklott, a teaestélyen, midőn már minden meghívott megjelent, dr. Zsatkovics Gergely kormányzó vendégeit üdvözölvén, a következő beszédet mondotta:

„Midőn én nemzeti munkámat megkezdettem, mely már több, mint másfél esztendeje minden időmet foglalkoztatja, tettem azt Népem határozott parancsára és megbízásából és így működtem határozott cél és eszménnyel.

Midőn elfogadtam az autonóm Direktórium elnökségét és a kormányzói méltóságot, tettem, azt azon erős és őszinte meggyőződésből, hogy ezáltal e megbízás, cél és eszmény előmozdítva lesznek. A nagy hivatalok azonban nagy kötelezettséggel járnak, amelyek akadályul szolgálnak azon cél és eszménynek, melynek fejlődését feladatommak tűztem.

Ezért én tegnap egy részletes Expozét készítettem és azt egy speciális küldöttem útján Prágába juttattam. Ebben a Ruszin és Cseho-Szlovák Unió eseményeinek története van felsorolva és egyidejűleg a köztársasági Elnök úrnak a Podkarpatska Rus kormányzói állásról való lemondásomat is beadattam.

Nem azért mondtam le, hogy nemzeti munkám és Podkarpatska Rus iránti kötelezettségem alól fel legyek mentve, hanem azért, hogy nyíltan és behatóan felhasználjam egész képességemet és energiámat az én népem eredeti célja és eszményének gyors keresztülvitelére, az az egy Cseho-Szlovák-Ruszin föderáció érdekében, melyben Podkarpatska Rus, becsületes és igazságos határokkal megkapná mindazt, mire egyezmények és minden igazság szerint joga van és pedig: teljes politikai, kulturális, gazdasági, közigazgatási és nemzeti autonómiát, vagyis önkormányzatot“.

Itt megjegyzendő, hogy dr. Zsatkovics Gergely expozejához, nemcsak a közte és a Cseho-Szlovák nemzet és állam megbízottai-val Amerikában, hanem a közvetlenül a békeszerződést megelőzőleg Parisban is kötött megállapodások és szerződések másolatait is csatolta.

1921 április 19-én Ruszinszko alkormányzója, Ehrenfeld Péter magához kérte a ruszinszkoí politikai pártok vezéreit és tudó-

másukra hozta, hogy a prágai kormánytól meghívás érkezett, melyben a kormányelnök a pártok vezetőit arra kéri, hogy a kormányzóválsággal kapcsolatban megtartandó prágai tárgyaláson részt vegyenek.

1921 április 22-én a politikai pártok vezetői, a nagyorosz csoport kivételével, előértekezletet tartottak Prágában. Ezen értekezleten a következő ruthén és magyar nyelven jegyzőkönyvbe foglalt határozatot hozták:

„Hangsúlyozva, hogy minden vonatkozásban, úgy a területi kérdésben, mint az autonómiát illetőleg, a békeszerződés II. fejezet 10—13. cikkeiben biztosított jogaikhoz ragaszkodnak, követelik:

1. a Sojmi választásoknak 1921 augusztus 31-ig leendő feltétlen megtartását,

2. a választókerületek beosztását, a választásra vonatkozó eljárásra és a választások tisztaságának biztosítására vonatkozó törvényjavaslatnak a ruszinszkói politikai pártok képviselőinek részvételével leendő haladéktalan elkészítését,

3. a sojmi választások megejtéseig a kormányzói állásnak a lakosság bizalmát élvező és megfelelő hatáskörrel felruházott ruszinszkói eggyénnel való betöltését,

4. az eddigi tisztviselői kar létszámának tetemes csökkentését és a békeszerződés idevonatkozó pontja értelmében a ruszinszkói őslakosság sorából való kicserélését, végül

5. a diktatúra, a statárium és az előzetes cenzúra azonnali eltörlését“.

A kormányzóválsággal kapcsolatos informatív tanácskozásokat Cerny hivatalnok-kormányelnök folytatta le.

Ezek eredménye, a pártvezérek egyöntetű véleménye szerint az volt, hogy a prágai kormány az autonómiából centralizációt akar csinálni és a határkérdésben véglegesnek tekinti a helyzetet.

Ruszinszkó őslakosságának sérelmei minden irányban szaporodtak; a helybeli hatóságok elé járult küldöttségeinek tömege ígéreteknél egyebet elérni nem tudott; a sorvadás és pusztulás nyomai mindenütt túlérzékenyen mutatkoztak.

A ruszinszkói Őslakosság Autonóm Pártja és a Magyar Pártok Szövetsége tehát elhatározta, hogy Ruszinszkó sérelmei orvoslása, jogai, valamint kívánságai megvalósítása érdekében egy hatalmas küldöttséget meneszt a köztársaság elnöke és kormánya elé és pedig elsősorban az autonómia legfőbb értéke, az őslakosság

testéhez szabott saját közigazgatása mielőbbi életbe léptetésének jogos követelésével.

1921 május d-ének délelőtti 11 órája volt a köztársaság Elnöke által való fogadtatás időpontjául hivatalosan megállapítva.

A prágai Hradszin udvarán 127 ruszinszki községnek 250 tagú küldöttsége vonult fel, amelynek egy 12 tagból álló képvisellete lett volna fagadandó a köztársaság elnöke által.

Nagy lótás-futás, miniszterek jönnek-mennek, végre 12 óra-kor megjelenik dr. Samal kancellár és bejelenti, hogy az elnök egészségi állapota, az orvosok véleménye szerint nem engedi meg, hogy a magyar küldöttséget fogadhasa és ő, mint az elnök helyetese kéri a küldöttséget, úgy elmondani neki mindent, mintha maga az elnök volna jelen.

Az elnöknek szánt memorandum átnyújtása után a küldöttség Cerny miniszterelnök által fogadtatott, hol a tárgyalás dr. Zsatkovics Gergely lemondásban levő ruszinszki kormányzó jelenlétében folyt le és teljes három óra hosszáig tartott.

A küldöttség utalva arra, hogy a magyarság nem lévén a csehek által legyőzött nép, a köztársaság területén élő más nemzetekkel egyenrangúaknak érzik magukat, követelik tehát ennek hivatalból való elismerését is. Legfőképpen pedig követelik Ruszinszki részére a békeszerződés, alkotmányokirat és a G-enerálny Statútum által is biztosított és elismert autonómiát és így a Sojmba mielőbbi egybehívását.

A miniszterelnök állítván, hogy ő is híve az autonómiának, de kinyilatkoztatja, hogy jelenleg még nem mondhat véleményt afelől, mikor és hogyan volna az keresztülvihető. Ő kívánná, hogy előzetesen a nemzetgyűlés Ruszinszki képviselőivel egészítettnek ki, minekutána a nemzetgyűlés van hivatva a területi beosztást és a választás módját meghatározni.

A küldöttség e nyilatkozatok ellen a legélenkebben tiltakozott, mire a miniszterelnök kijelentette, miszerint nincs kifogása az ellen, hogy a nemzetgyűlés és a Sojmba egyszerre történjék a választás, azonban, hogy a Sojmba mikor kezdené meg működését, azt ő nem tudhatja.

1921 május 6-án jelent meg a küldöttség dr. Benes Eduárd külügyminiszternél.

A küldöttség szónoka a következő beszédet intézte a külügyminiszterhez:

„Külügyminiszter Úr!

Podkarpatska őslakos autonóm pártjának és az autonóm

területen lakó magyar pártok szövetségének 250 tagú küldöttsége élén bizalommal és reménységgel eltelve jelentünk meg külügy-miniszter úr, *mint az entente hatalmak és a cseho-szlovák állam között létrejött St. Germaini békeszerződés hivatott végrehajtója előtt* oly célból, hogy legégetőbb követelményünket előterjesszük.

Két év óta élünk a cseho-szlovák állam impériuma alatt és másfél év előtt jött létre az a szerződés, mely Podkarpatska Rus részére az autonómiát a nagyhatalmak tekintélyével biztosítja.

Bár e szerződés ratifikálva van, mégis szomorúan azt kell látnunk, hogy annak végrehajtása felé egyetlen lépés sem történt.

Ezt a sérelmünket fokozza még az a körülmény, hogy bár a cseho-szlovák törvényhozás kifejezetten kimondotta, hogy Podkarpatska Rus területén a választásokat a szlovenszkoí választások után 90 nap alatt meg kell ejteni, mégis ezeknek kiírására hiába várunk.

Aggályainkat és népünk nyugtalanságát csak fokozni képes az, *hogy a kormányelnök úr tegnapelőtt tett nyilatkozataiból azt az impressziót kellett merítenünk, hogy a kormányzat az autonómia megvalósítását nem is tervezi, hanem az ezzel éppen ellenkező centralisztikus irányú eddigi politikáját ezentúl is folytatni, kívánja.*

Ez ellen a szándéka ellen mi ünnepélyesen tiltakozunk és Öntől külügyminiszter úr, *mint a békeszerződés hivatott végrehajtójától határozott nyilatkozatot várunk a tekintetben, hogy a Podkarpatska Rus részére a nagyhatalmak tekintélyé vei garantált autonómia megvalósítását várhatjuk-e?*

Magyaros őszinteséggel kijelentjük külügyminiszter úr előtt, hogy amennyiben az autonómia megvalósítására irányuló követelésünket tekintélyével és szavának súlyával nem garantálhatná, úgy mi ezen 250 tagú küldöttség élén meg fogunk jelenni azon nagyhatalmak Prágában akkredikált követeinél, amelyek a St. Germaini békeszerződésben részünkre az autonómiát biztosították.

Már eleve teljes bizalommal kérjük külügyminiszter úr kifejezett felhatalmazását ahhoz, hogy adandó válaszát népünkkel és a nyilvánossággal közölhessük“.

Dr. Benes Eduárd külügyminiszter válasza a következő volt:

„Jól tették volna Önök, ha bizonyos kérdéseket fel nem vetettek volna, értem ez alatt azokat a kérdéseket, melyek sérelmeiknek az idegen hatalmak itteni képviselőivel való közlését érintik.

Önöknek tisztában kellett volna lenniök, hogy mihez van

joguk. Felhívom figyelmüket, hogy Önöknek nincs joguk az idegen hatalmak itteni képviselőihez fordulni és ezt nem is szabad Önöknek megtenni.

Kárpáto Russia kérdése oly kérdés, mely a népszövetséghez tartozik, ez van hivatva afölött örködni és az ellenőrzést gyakorolni, vájjon a Kárpáto Russiára vonatkozó feltételek betartatnak-e. A népszövetséghez azonban csakis olyan hatalom fordulhat, mely annak tagja.

Önök a sajtó útján hívhatják fel a népszövetség figyelmét esetleges tényekre, melyek az Önök felfogása szerint a békeszerződésekkel ellenkeznek. Biztosítom Önöket, hogy az idegen hatalmak itteni reprezentánsainak több tapintatuk van, mintsem hogy Önökkel a felvetett kérdésben tárgyaljanak és foglalkozzanak. Azonban, ha a kisebbség jogai nem úgy rendeztetnek, ahogy elő van írva, úgy efölött csakis a népszövetség van hivatva dönten.

Kárpáto Russia kérdése adminisztratív és civilizáció kérdése. Eddig a reánk bízott kérdéseket mi megoldottuk. Figyelembe kell venni önöknek, hogy a románok csak hónapok múlva vonultak ki egyes részekből, másrészt hogy a magyar kormány elhanyagolt állapotban hagyta vissza a nekünk ítelt területeket s óriási munka volt az elhanyagolt iskola ügyét és a higiénikai kérdéseket megoldani.

Kezdet kezdetétől kellett újjáépítési munkát végeznünk. Hozzájárult még az a körülmény is, *hogy az autonóm területünkön nem volt intelligencia és így a magunk erejével kellett a munkát végeznünk.* A statisztika igazolja a munkánkat és a népszövetségnek is tudomása van teljesítményeinkről.

Természetes, csak fokozatosan építhetjük ki e tartomány autonómiáját, *de kijelentem és nyomatékosan hangsúlyozom azzal az őszinteséggel, mellyel mindent tárgyalni szoktam* és nem teszek csupán diplomatikus nyilatkozatot, hogy az autonómia kiépítésének nincsenek elvi, csupán technikai akadályai.

Az autonómiájuk biztosítva van. Én értem a türelmetlenségüket és természetesnek tartom, hogy Önök az autonómia megvalósítását sürgetik. De meg kell érteniök az előbb vázolt szituációt. S ha Önök az ottani állapotokat rosszaknak, rendezetleneknek tartják, tekintetbe kell venniök, hogy máshol sokkal rosszabbak a viszonyok és hogy nálunk a legjobbak.

Én nyíltan meg akarom mondani Önöknek álláspontjaimat, hogy megértsék a mi jó intencióinkat és hogy más benyomásuk legyen a mi gondolkodásunk, szándékunkról.

Önöknek igazuk van, amidőn a kormánytól az autonómia

gyors megvalósítását sürgetik, de nincs joguk, hogy külső hatalomhoz forduljanak evégből. Kell, hogy Önök vegyék tekintetbe, mit míveltünk a lefolyt két év alatt. Türelmetlenségüket értem, de az egész világ türelmetlen, mert a gazdasági helyzet nehéz és a háború következményei súlyosan és mélyen vágtak gazdasági életünkbe.

A minoritás kérdése szabályozva van, s mondhatom, *hogy a kisebbségeknek több jogot adtunk, mint amennyire a szerződések bennünket köteleztek.* A mi alkotmányunkban már is több jogot adtunk a kisebbségeknek, mint amennyire a St. Germaini szerződés kötelezett. A lengyelek és románok nem adták meg azt, amit mi.

Az autonómia megvalósításánál az az intenciónk vezet, hogy széleskörű autonómiát adjunk, s olyan explikációt adunk a szerződésnek, hogy az autonómia inkább széleskörű legyen.

Ha Önök azt hiszik, hogy a kormány nem ezt akarja-, úgy ez az érzésük nem indokolt. *Mert a kormány akarja az autonómiát és én, mint aki az autonómiára vonatkozó szerződést aláírtam, érzem ennek súlyát is és az autonómia meg is valósul,* mert ezt az egész kormány is így akarja. Tehát csak türelemmel várjuk be a kormány intézkedéseit, mert *belátható rövid időn belül az autonómia megvalósul.*

Nem áll az, hogy a cseh és nagyorosz tisztviselők számának folytonos szaporításával az autonómia kiépítése hátráltatnék. A helyzet az, hogy a ruthéneknek még nincs meg az az intelligens eleme, mely az odaküldött tisztviselőket pótolná. Mihelyt lesz elég intelligenciája, az odaküldött tisztviselők fokozatosan vissza fognak hivatni. Ha vannak Önöknek panaszai az odaküldött tisztviselők visszaélései miatt, szíveskedjenek azokat konkretizálni, mi szigorú eljárást indítunk annál is inkább, mert Önöknek csak ez az orvoslási mód áll rendelkezésükre.

Sem én, sem a kormány centralizációra *nem* törekszik. *Garantálom, hogy az autonómia rövid időn belül meg fog valósulni.* Ez nemcsak az én, hanem az egész kormány álláspontja. Készségesen fogadok el írásbeli észrevételeket az általam elmondottakra.

Kívánságukhoz hozzjárulok ahhoz, hogy válaszomat közöljék, csak figyelmeztetem, hogyha abban a tényeknek meg nem felelő dolog fordulna elő, rögtön dementálni fogom“.

1921 május 5-én dr. Zsatkovics Gergely, benyújtott lemondása tárgyában kihallgatáson volt a köztársaság Elnökénél. A majd-

nem három órai tárgyaláson Cerny miniszterelnök is részt vett. Midőn végre dr. Zsatkovics Gergely kérdést intézett úgy az Elnök, mint a miniszterelnökhöz, hajlandók-e teljesíteni Ruszinszkora vonatkozó követeléseit, Cerny miniszterelnök határozott *nem-mel* felelt, mire dr. Zsatkovics Gergely lemondásához ragaszkodva, ennek feltétlen elfogadását kérte az elnöktől.

Az elnök kijelentette, hogy ilyen ténykedést csak a minisztertanács előterjesztésére tehet meg. Ezt Cerny miniszterelnök május 7-ére, szombatra beígérvén, dr. Zsatkovics Gergely az elnök elismerő szavai közepette távozott.

A prágai kamarilla, a tulajdonképpeni kormány, a nevezetes „Petka“, május 6-án délután elfogadta Cerny miniszterelnök ajánlatát és dr. Zsatkovics Gergely már május 17-én át is adhatta hivatalát Ehrenfeld Péter alkormányzónak.

1921 május 26-án nyújtotta át a ruszinszkói Őslakosság Autonóm Pártja és a Magyar Pártok Szövetsége viszonzását a dr. Benes Eduárd külügyminiszter által a magyarok küldöttségének adott válaszára.

1921 július 28-án búcsúzott el dr. Zsatkovics Gergely a ruthén földtől, egy, ez alkalomból rendezett banketten.

Ez volt két és fél év óta az első és sajnos máig az utolsó nyilvános összejövetel, amelyen az Őslakosság valamennyi rétegének és valamennyi vidékének óhajai, vágyai, akarata, Ígéreték és szerződések által lekötött jogok megvalósítását követelő parancszoava világosan, minden kétséget kizáró módon, erőszak és befolyásmentesen kifejezésre jutott.

Egy sorban volt ott Ruszinszkó valamennyi rétegének és vidékének képviselője és valamennyi politikai párt a nagyoroszkramarzi—Gagatko pravoszláv párt kivételével. És ezeknek egyöntetű állásfoglalása hangos tüntetés volt a sovinszta cseh kormány által Ruszinszkóban követett politikai rendszer ellen.

Az őslakosság egésze követelte a szó legszigorúbb értelmében véve az autonómiát. Egy autonómiát, melyben a ruthén föld emberei kormányozzák a polgárokat. Egy tartomány megszervezését kívánták, ahol *nem 18.000 idegenből hozott*, a viszonyokat sem ismerő embernek kezébe van letéve a ruthén föld őslakóinak sorsa. Egy országot, ahol diktatórium, cenzúra és statárium mentes szabadság van, ahol nem veszik el a földeket csak azért, hogy oda cseh határőrvidékre szánt honfitársakat telepítsenek le, ahol nem rövidlátó sovinszta emberek kormányoznak és hintik el a politikai türelemnek addigéle klasszikus földjén a politikai és felekezeti türelmetlenségnek a magvait.

A magyarság búcsúja így hangzott:

„Amint eddig nem tettük, úgy jelenleg sem rekriminálnunk és ezt hangsúlyozottan kell ismételnünk, mert mi az adott helyzet-
tel számolva indultunk neki az építés munkájának.

Az itt összegyűlt illusztris társaság egy férfútól vesz ma búcsút, ki népe irányában a legjobb, a legpuritánabb intencióktól vezettetve jött távol nyugatról körünkbe és most csalódottan távozik, mert be kellett látnia, *hogy szépen meg szerkesztett tervének alapépitménye egy nem helyes összetételű anyagra volt fektetve*, mert ma már nemcsak azok, kiket önök jónak láttak legnagyobb ellenségnek odaállítani, kénytelenek legnagyobb kincsükért, nyelvükért élet-halál harcot küzdeni, *de be kell látnia azt is, hogy gyors ütemben közeleg azon szemfedél, mely az ő népét is hivatva lesz teljesen eltakarni.*

Ma jog és törvény a hatalmasok előtt teljesen ismeretlen fogalom, mert minden általuk kötött szerződés és általuk hozott törvény előttük csak annyiban bír érvénnyel, amennyiben az a mi kötelezettségeinkre vonatkozik.

Ezen hatalmasok itteni képviselői mind külön-külön diktátorok, hőseik ők velünk védtelenekkel szemben, de egyúttal vakok önmagukkal szemben, mert minden erőszakra alapított jövő csak füst és pára, mihelyt elfogult imperializmus a tettek forrása.

A szem fedél, melyet előbb érintettünk: a centralizmus, az idegen nyelv erőszakolása és a földreformnak területünkön való olyatén létesítése, mely idegen elemek letelepítését célozza azért, nehogy a mi véreink saját erejének tudatára ébredhessen.

A mai helyzet szerint mi már nem vagyunk a kárpátalji ruthén terület őslakói, mi csak adózó alanyok vagyunk, az őslakók eredete 1919 január 12-ike.

Ha nem akarjuk utódaink átkát, embereljük meg magunkat, most volna a magábaszállásnak a tizenkettedik órája. Ne keressen azon nép, mely 1000 éven át egymás mellett és egymással békében élt, válaszfalakat, hanem csak azokat a szálakat fonja szorgalom és kitartással erős kapoccsá, melynek segítségével úgy szellemi, mini, anyagi előrehaladását bármely más irányzattal szemben hatályosan biztosítani képes.

A szerv, mely ennek kivívására képes, csak az az autonómia lehet, amelynek feltétele mellett ezen terület az új államjogi helyzetbe kapcsolottat.

A Kormányzó Úr komoly tapasztalatokkal tér vissza azok körébe, kiknek óhajára ő itt oly felelősségteljes állást töltött be.

Midőn neki szerencsés utat kívánunk, egyben kérjük, adja át ottani honfitársainknak hazafias üdvözetünket azon biztosítással, hogy mi e terület teljes autonómiájáért lankadatlanul küzdeni akarunk és fogunk, hathatós támogatásukra számítunk és várunk, mert e terület csak, és csak az őslakosoké, a miénk“.

1921 szeptember 21-én az amerikai ruthén nemzeti tanács Newyorkban ülést tartván, a visszaérkezett dr. Zsatkovics Gergelyt elnökévé választotta, egyben egy határozati javaslatot fogadott el, melyben követeli Ruszinszkóban a kivételes állapotok és cenzúra megszüntetését, a sojmi választások kiírását, a ruthén kormányzó *haladéktalan* kinevezését és ünnepélyes kijelentését annak, hogy a mostani határok csak ideiglenesek. Szepes, Sáros és Zemplén ruthén-lakta vidékeinek a ruthén földhöz való csatolását, népszámlálás megismétlését, az osztrák-magyar bankjegyeknek cseh államjegyekre való igazságos becserélését, valamint annak elismerését, hogy a ruthén föld önálló autonóm állam és mint ilyen tagja a Népszövetségnek, melynek oltalma alatt áll.

1921 szeptember 22-én, amint a hivatalos lapok közölték, azért, hogy Ruszinszko népét megismerje, Ungvárra érkezett Masyaryk G. Tamás a cseho-szlovák köztársaság elnöke, kinek kíséretében a hivatalnok-kormányelnök Cerny is megjelent.

A fogadtatáson számtalan deputáció vett részt. A magyar ság küldöttsége a következő *előzetes cenzúrának alávetve volt* köszöntővel adta át memorandumban foglalt kívánságait:

„Ruszinszko magyarsága nevében jöttünk el, nemcsak azért, hogy az államfőt megillető köteles tiszteletet tolmácsoljuk, hanem azért, hogy szívből köszöntsük a cseh szabadság diadalmas vezérért és az egész világ által elismert igaz demokratát, tisztelettel adózzunk Önnek, kinek életét, tetteit, harcát példaként állítjuk minden magyar elé szabadságküzdelmünkben és kérjük, hogy amint kivívta nemzete szabadságát, adja meg a mi szabadságunkat is, hogy az az államalakulat, melyet az Ön nagy szelleme szabad köztársaságnak teremtett meg, a mi részünkre se jelentse a szolgálót és ne legyen az rendőrállam, hanem legyen valódi otthonunk és igazán szabad demokratikus köztársaság“.

„Sérelmeinket és kérelmeinket az ezennel átnyújtott pontokban foglaltuk össze, kegyeskedjék azt, mint államfő, megfontolás tárgyává tenni“.

1921 december 28-án Ehrenfeld Péter Podkarpatskej Rusi helyettes kormányzójától minden politikai párt a következő meghívót kapta:

„Folyó évi december hó 31-én d. e. 9 órakor a helybeli zsupánátus hivatalos helyiségében fontos politikai értekezlet lesz, amelyre minden politikai párt egy képviselőjét fogja kiküldeni. Ennélfogva tisztelettel kérem, hogy ezen értekezleten pártja képviseletében vagy személyesen megjelenni, avagy pedig más személyt kiküldeni és annak nevét ide bejelenteni szíveskedjék“.

Csak a következő nap jutott köztudomásra, hogy Ruszinszko konszolidációjának megteremthetése cégere alatt jön az új miniszterelnök, dr. Benes Eduárd külügyminiszter Ungvárra és a fentebb jelzett értekezletet ő fogja megtartani.

A kitűzött időre minden politikai párt küldöttje az öreg vármegyeháza nagytermében volt. A fogadtatás a következő sorrendben történt, egyesült független ruthén és magyar szociáldemokrata párt. Beszkid Antal nagyorosz párt, cseh agrár párt, ruszin földműves párt, országos magyar kisgazda-földműves és kisiparos párt, ruszin földműves szövetség, keresztény szocialista párt (nyígyar), ruszin nemzeti párt, Gagatko nagyorosz párt, őslakosság autonóm párt (magyar), kommunista párt, magyar pártok szövetségének ügyvezető elnöke, egyesült zsidópárt és végre a cionista zsidópárt.

Nem vonható kétségbe, hogy a kiküldöttek mindegyike az autonómia megvalósításáért, a Sojm-ba való választások kiírásáért, a diktatúra, statárium és cenzúra megszüntetéseért, a gazdasági hibák reparálásáért emeltek szót, azonban biztos mégis csak abban lévén, amiről a magyar kiküldöttek tárgyaltak, annak magvát a következőkben közlöm:

„A magyarság általános kívánsága a Sojm-ba való választásoknak mielőbbi végrehajtása, mely megalakulása után első feladatává tenné a nemzetgyűlésbe való delegátusainak a kiküldését.

Miután azonban a választások csak bizonyos előmunkálatok teljesítése után lehetséges, kívánta a magyarság:

1. a köztársaság Elnöke által az őslakosság sorából kinevezett és minden autonóm jogkörrel felruházott kormányzó ajánlata és közreműködésével az alkormányzói — zsupáni és minden előadói kinevezések megtörténtét az alkotmánytörvény 3. §-ának 7. pontja legszigorúbb alkalmazása mellett, valamint a megyei közigazgatási - városi és községi eljáróságok választásának tisztán az őslakosság akaratából való keresztülvételét;

„2. a katonai diktatúra, statárium és előzetes cenzúra megszüntetését, a politikai bűncselekményekre szóló amnesztia kihirdetését és ennek következményeként a jelenleg folyamatban levő ily eljárásoknak a beszüntetését, a már elítélteknek és előzetes

vizsgálati letartóztatásban levőknek rögtön szabadon bocsájtását;

3. a lég-különbözőbb munkaalkalmak megteremtését, az okvetlen szükséges állami és községi közmunkák, építkezések megkezdését;

4. az egyes nemzetiségeket sértő vallási atrocitásoknak hivatalos hatalommal való beszűntetését, az iskolázás és nyelvhasználat tekintetében hozott és elnemzetlenítést célzó rendeletek hatálylanítását;

5. az erdészet és földművelésre vonatkozólag kiadott rendelkezéseknek felfüggesztését a Sojmn által hozandó ily minőségű törvények életbeléptének idejére;

6. a pénzbevéltás módszere által okozott károk szanálását;

7. az elbocsájtott tisztviselők jogfolytonosságának helyreállítását és végre

8. a régi nyugdíjasok illetékének az új nyugdíjasokra hozott táblázatok szerinti megállapítását“.

Dr. Benes Eduárd miniszterelnök és külügyminiszter a pártküldöttektől nyert információ alapján, a december 31-én este 7 óraker rendezett „sajtó thea“-n adta meg általános válaszát.

„Podkarpatska Rus jelenlegi helyzete, úgymond, nem olyan, mint amilyennek lennie kellene. Ennek okát én főként abban a hosszú idő óta folyó *államellenes izgatásban látom*, amely Podkarpatska Rus hovátartozandóságát illetőleg bizonytalanságot és félelmet igyekezett kelteni *az amúgy is meglehetősen tudatlan népben*. Pedig e terület hovátartozandóságának a kérdése már 1919-ben véglegesen el volt döntve. A határkiigazító bizottságtól sem lehet egyebet várni, mint azt, hogy a határmenti községek területét a kölcsönösség elve szerint kikerekítse. *Népszavazás ki van zárva*.”

Leszögezem, hogy történetek hibák mindkét részről, ami részünkről és az őslakosság részéről is. Dr. Bréjcha és dr. Zsatkovics uralma alatt a helyzet nem tisztult. Az adminisztráció sem volt eddig megfelelő. Itt senkit sem akarok okolni, csupán konstátalom ezt.

A jelenlegi helyzetből föltétlenül ki kell lábálnunk. A politikai bizonytalanságnak meg kell végre szűnnie. Elérkezett az építés és konstruktív munka ideje.

Én autonómista vagyok. Felfogásom és az Önök felfogása között csupán tempóbeli különbség van. Mert én fokozatosan akarom az autonómiát kiépíteni. Mindenekelőtt a községi, sojmi és parlamenti választások megejtéséhez szükséges légkört kell megteremtenuk. *Azaz, a politikai pártoknak olyan komoly és határozott együttműködését, amely az eddigi kaotikus állapotok meg-*

szüntetésével biztosítékot nyújt arra vonatkozólag, hogy Podkarpatska Rus a szabadsággal sem fog visszaélni. Nekem először látnom kell a pártok munkáját. Mert én előre tudni akarom, hogyan fog kinézni az a Sojz! Csak azután rendelhetem el a választásokat.

A statárium, diktatúra és cenzúra megszüntetésének ideje már közelebb van, mint Önök hinnék. Naptári időt természetesen néncs módomban mondani. Mert én, amellet, hogy diplomata vagyok, politikus is vagyok. É így meg is bukhatom. *Azt pedig, hogy szőszegéssel vádolhasson valaki, érthetőleg nem akarom.*

Azt mindenesetre hangsúlyoznom kell, hogy a demokrácia nem államellenes és bolsevik agitációra való jogosultság, a sajtó, gyülekezési és szólásszabadság pedig nem demagógia. A mi törvényhozásunk annyira liberális e tekintetben, hogy sajnos nem ad elegendő oltalmat az államnak a meg nem engedett demagógiával szemben. Meg Nagyok róla győződve, hogy a sajtószabadság megadása sok esetben csak a törvény kereteit túllépő, meg nem engedhető államellenes agitációra, a gyülekezési szabadság pedig a komolytalan, demagóg propagandára fog sokak számára alkalmat szolgálni. *Ez esetben azonban természetesen kényszerítve volnék a rendkívüli állapotokat ismét életbe léptetni.*

A nyelvkérdést a Sojz fogja eldönteni. Ez a dolog tehát teljesen az Önök kezébe van letéve. *A kisebbségek jogaira nézve megállapított 20%, községenként értendő. Tehát nem járasonként, megyénként, avagy pláne az egész állam statisztikája szempontjából.*

Az ukrán-orosz nyelvkérdésről és a szimatikus anarchiáról, a miniszterelnök-külgügyminiszter úr hangsúlyozza, hogy sokan rszeretik a filológiai és vallási kérdéseket politikai kérdésekké lép tetni elő. Én, mondja, mindenben *a demokrácia és a szabadság elvi álláspontján állok*“.

Külpolitikai szempontból az Oroszország és Magyarország-hoz való viszonyról mondotta meg nézetét.

Az elbocsájtott tisztviselők, régi nyugdíjasok, a pénzbecserélés és a földbirtokosokat valamint földművelőket ért sérelmekről egyáltalán nem volt hajlandó nyilatkozni.

1922 január 1-én az összes ruthén pártok vezetőit ismét magához kérte dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgügyminiszter, valószínűleg azért, mert részökre még valami külön mondanivalója is volt. És ha figyelembe vesszük a magyarságnak adott azon választát, hogy: *mindenekelőtt a községi, sojmi és parlamenti választások megejtéséhez szükséges légkört kell megteremtenie*“, továbbá, hogy *„mert én előre tudni akarom, hogyan fog kinézni az a Sojz*“

kétségtelen, miszerint szándéka volt az összes ruthén pártok együttműködését lehetővé tenni.

Különben dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgügyminiszter kijelentéseit őszintéknek fogadva el, a magyarságnak a lefolyt kihallgatásokról az volt a benyomása, hogy a konzolidáció helyreállítására és a választásoknak megejtésére meg volna a hivatalos szándék.

Az az egy tény azonban, hogy a második értekezletre csupán a ruthén pártok voltak hivatalosak, igazolta a magyarság előtt azt, hogy dr. Benes Eduárd a magyarságot egyáltalán tényezőnek elismerni nem akarván, *nem ruszinszkói, hanem ruszin autonómia* létesítésére törekszik. Pedig igen jól tudta, hogy a magyarságnem azért küzd az autonómiáért, hogy az ő emberei Jussanak vezető állásokba, hanem tisztán csak a kulturális és gazdasági megerősödés elérése okából. De úgy látszik, ettől dr. Benes Eduárd még- jobban fázhathott.

A magyarság- nem helyezett különös nagy súlyt arra, hogy az autonómia ruszin jellegben részesül-e, vagy sem, mert tiszta meg-győződése, hogy az ezer éven át együtt élt két nemzetiség-, a ruthén és a magyar, a Sojm-ban egymásra talál és egymás érdekeit sérteni sohasem fogja. A magyarság is örvendett volna tehát, ha a ruthén nép, mint a magyarság- egy-egy pártba tömörülne és egyesült erővel működne közre a minél szélesebb körű autonómia elérésében, mert ha ez az együttműködés megvan, akkor egy cseh kormány sem zárkozhatik el a *békeszerződés szerinti legszélesebb körű autonómia* megvalósításától.

1922 január 12-én a prágai parlament alkotmányjogi bizottságában dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgügyminiszter exposét mondott, mely Ruszinszkó bekebelezése és autonómiáját érintve, ezeket tartalmazta: „*le kell szögezmem, hogy itt nem a cseho-szlovák köztársaságban való konföderációról van szó, hanem egy autonómiáról az iskolai és kultuszügyekben, az összállam keretén belül*“.

Tény, hogy az amerikai ruszin nemzeti tanács gondolta konföderáció kútba esett, de az is tény, hogy a kárpátalji ruthén terület autonómiáját az 1919 szeptember 10-én aláírt Saint Germain en Laye-i békeszerződés II. fejezet 10—13. cikkeiben szabályozták.

Mínthogy azonban ezen szerződést dr. Benes Eduárd, mint a Cseho-Szlovák állam megbízottja is aláírta, egyáltalán nem csodálható, hogy a prágai szószeiken már nem emlékeznek az általa aláírt szerződésnek sem 10. cikkére, *mely a cseho-szlovák állam egységével megegyező legmesszebbmenő önkormányzatról szól,*

sem pedig annak 11. cikkére, mely Ruszinszko képviselőházát törvényhozói hatalommal ruházza fel *minden nyelv, iskolai, vallási, belső közigazgatási és más ügyekben*, melyekkel a cseho-szlovák köztársaság törvényei megbízzák őt.

1922 január 16-án közös értekezletet tartottak a ruszin pártok vezetői, a ruszinszkoói független szociáldemokrata párt kivételével, hogy a dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgügyminiszter Ungvárt elhangzott szándékának értelmében megbeszéléseket folytassanak. Ez alkalommal egy határozati javaslatot fogadtak el, mely szerint: a ruszin pártok vezetői hozzájárulnak ahhoz a gondolathoz, hogy az összes ruszin pártok egy párttá egyesüljenek.

Ezen gondolat nem tudott valósággá válni, ellenkezőleg, a ruszin pártok egymás elleni harca még hevesebbé, elkeseredettebbé vált.

1922 február 25-én jött meg a híre annak, hogy a ruszinszkoói magyarság nagy küldöttsége által 1921 május 4-én dr. Samal Kancellár útján a köztársaság elnökéhez juttatott, valamint a dr. Benes Eduárd külgügyminiszternek személyesen átadott, ugyanazon fogalmazási! memorandum, dr. Benes Eduárd külgügyminiszternek erre adott válaszával egyetemben, a legutóbb Genfben megtartott Népszövetségi ülés tárgysorozatának egyik pontját képezte.

A Népszövetség e legutóbbi üléséről a „Grenzbote“ a C. T. K. — cseh sajtóiroda — útján 1922 február 22-én a következőket írja:

„A Népszövetség főtitkára a következőket jelenti: a Népszövetségi Tanács ügyrendje értelmében, amely szerint a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó kérvényeket intézik, megvizsgálta a ruszinszkoói magyar pártok memorandumát is a cseho-szlovák kormány részéről hozzáfűzött megjegyzéseivel együtt. A Tanács, amely az ügyet megvizsgálta, Hymans, a Népszövetségi Tanács hivatali elnökéből és két kinevezett tagból és pedig Imperiali márkiből és Isbi grófból állott.

Az így összeállított bizottság jelentést terjesztett elő, amelyben bizalmát fejezi ki a cseho-szlovák kormány iránt és azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a nevezett kormány megtalálja a megfelelő eszközöket és a Saint Germaini békeszerződés alapján a *kárpátalji ruthén terület, mint autonóm egység megalapításához cseho-szlovák állam keretein belül* hozzá fog kezdeni, s mint eddig, a Népszövetséget a jövőben is az e tekintetben tett intézkedéseiről értesíteni fogja“.

1922 március 16-iki keltezéssel Ruszinszko alkormányzója

minden ruszinszkói politikai párt vezetőségéhez a következő átiratot intézte:

„A minisztertanács elnökségének távirati értesítése szerint a Podkarpatska Rus politikai pártjainak képviselőivel való tárgyalások Prágában, f. évi március hó 20, 21. és 22-én lesznek a következő programmal: A pártok konszolidációjának kérdése, statárium, cenzúra és a törvényhozói képviselő megbeszélése. A ruszin pártok képviselőinek kihallgatása f. év március 20-án d. u. 3 órakor lesz, a magyar és zsidó pártok képviselőinek pedig március 21-én d. u. 3 órakor külön-külön. A kormány programja holnap lesz kézbesítve.

N. N. úr felkéretik, hogy ezen tárgyalásokra megjelenni szíveskedjék“.

A 32 gépelt oldalnyi programtervezet március 18-án, tehát három nappal a Prágában már megkezdendő tanácskozások előtt lett csak kikézbcsítve, melyet cseh nyelvére való tekintettel, a pártok kiküldöttei túlnyomó részben nem érthettek meg.

Jellemző a kiadott programtervezet bevezetése, mely hü fordításban így hangzik:

„A Saint Germaini békeszerződés köteletségévé teszi a csehszlovák köztársaságnak Podkarpatska Rus területét *megszervezni és azt a legszélesebb körű és a cseho-szlovák köztársaság egységével összeegyeztethető autonómiával ellátni.*

Hogy ezen cél eddig nem lett elérve, annak fő oka az, hogy nem volt világos program, amely ebben az irányban a kormány feladatát megkönnyítette volna.

Hogy mégis hozzá lehessen fogni Podkarpatska Rus problémájának a megoldásához, politikai szempontból szükséges megoldani ott a gazdasági kérdéseket, de legfőképpen a kulturálisokat. Hogy a helyi tényezők nem vehettek részt ez építő munkában és a konszolidációs viszonyok további fejlesztésében, — annak Podkarpatska Rus pártjainak eddigi széjjeltagoltsága volt az akadálya.

A fenti cél elérhetése érdekében a kormány elhatározta, hogy Podkarpatska Rusban a helyi szövetkezett politikai pártok részvételével ezidén a következő programot valósítja meg“

A kormány tervezetere vonatkozólag a ruszinszkói politikai pártok kiküldötteinek megegyező álláspontja volt, hogy dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgyminiszternek ungvári kijelentései következtetni engedték, miszerint a prágai tanácskozások tárgyát a kormány által kidolgozott autonómiai javaslat fogja képezni. Ehelyett egy tervezet lett kikézbcsítve, amely az 1922. évi állami költségvetés keretén belül a gazdasági-kulturális és szociális befek-

teleseket nagyjában, de Ruszinszko bevételi tételei feltüntetése nélkül tartalmazza.

A pártok felfogása szerint költségvetés tekintetében dönteni nem jogosultak, mintán ez a jog az autonóm országgyűlést, a Sojmot illeti meg. Abból pedig, hogy a tervezet a nyelvi, egyházi, mező- és erdőgazdasági kérdésekre is kiterjed, arra lehet következtéim, hogy a kormány a Sojmoz kezét már előre is meg akarja kötni.

A ruszinszkoí válságot nem annyira kulturális-gazdasági-szociális állapotok okozták, amint azt a kormány tervezete feltüntetni igyekszik, hanem a politikai holtponzt, melyre az autonómnak nevezett terület éppen a cseh kormányoknak centralisztikus politikája miatt jutott.

A ruszinszkoí politikai válságnak két sarkalatos oka van és pedig az alkotmányos képviselő hiánya és a nyugati határ megtdatlan volta.

1922 március 22-én délután 5 órától — egy órai megszakítás-Kai — éjjeli 10 óráig tartott a magyarsággal lefolytatott tárgyalás,

A fenntebb elmondott és az összes pártok által elfogadott alapelvek mellett a magyarság megbízottja kifejtette, hogy miután az alkotmánytörvény 1. §-a értelmében minden hatalom a néptől ered, de mert Ruszinszkóban a népnek semmiféle alkotmányos képviselője sincs, legelső sorban a megfelelő képviselői szervek megalkotását kell követelnie.

A minisztertanács által jelenleg hozzájuk juttatott tervezet a politikai válságot meg nem oldhatja és a magyarság pártjai azt a, tárgyalás alapjául el nem fogadhatják, mert a tervezet lényegét képező költségvetés feletti döntésre jogosítottnak magukat nem érzik.

Dacára a kormánytervezettel szemben kifejtett ezen elvi nézetnek, a megbízóikkal szemben való felelősségérzete, de meg bizonyos udvariassági szempont okából is, a pártvezetők a kormány tervezetének több kérdésében mégis további tárgyalásba bocsájtkoztak.

Dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgyminiszter kijelentette, hogy két-három héten belül a diktatúra, statárium és előzetes cenzúra feloldása bekövetkezik. Az alkotmányos szervek kiépítésére vonatkozólag az előkészületek megtörténtek. Arra a közbevetett kérdésre, hogy hajlandó-e megjelölni a terminust, amelyen belül ez keresztül is vitetik, tagadó választ adott. A Sojmoz-választás rendjét a prágai nemzetgyűlés fogja szabályozni, mondja dr. Benes Eduárd és csak ennyiben bírna ez Ruszinszko alkotmányos életére való átmenetet illetőleg, oktrojszerű jelleggel. A javaslatot

mindenesetre be akarja annakidején a pártoknak is mutatni, kikkel, mint a lakosság felfogásának képviselőivel a jövőben is meg akarja tartani az érintkezést. Egyben igyekezett rámutatni azon pénzügyi nehézségekre is, melyek az autonómia megvalósulása esetén felmerülnek. Végül kijelenti, hogy a lefolyt tárgyalások anyagát ismertetni fogja a holnapi minisztertanáccsal és a pártok által tett észrevételekre írásbelileg fog válaszolni.

Jelen közlésemben Ruszinszko állami autonómiájának kérdéséről kell ugyan beszélnem, de bensőm egy igen rövidre szabott eltérésre vágyik a most leírt tárgyalások alkalmából.

Tehát a tárgyalás folyamán az ungvári magyar gimnázium kérdése is szóba került. Dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgügy-miniszter azzal érvelt, hogy a felvetett magyar tannyelvű gimnázium kérdésében az alkotmánytörvénynek a pártvezetők által hivatkozott 131. §-a nem alkalmazható, mert *ez esetben Ungvárról mint városról nem lehet szó, lévén Llngvár a ruszinszkoí kerületnek egy része*, már pedig a magyarság *e kerület* lakosságának mindössze 17%-át teszi ki, tehát nem felel meg a nyelvtörvény 2. §-a követelményeinek.

Eltéktve attól, hogy Podkarpatska Rus a legszélesebb körű autonómiával felruházott *egység* a cseho-szlovák állam keretében és nem a cseho-szlovák köztársaság egy kerülete;

eltéktve attól, hogy Ungvár maga ezen autonóm *egység* törvényesen elismert székvárosa;

eltéktve attól, hogy a magyarság, az 1921. évi országos népszámlálás hivatalos kimutatása szerint is Ungvár lakosságának 33%-át teszi ki és végre

eltéktve attól, hogy még nem is olyan nagyon régen, 1921 dec. 31-én dr. Benes Eduárd nyilvánosan kijelentette *miszerint a kisebbségek jogaira nézve megállapított 20% községenként, nem járás, megvéneként, avagy pláne az egész állam statisztikája szempontjából értendő,*

hogy a nyilvánosságnak fogalma legyen arról, miszerint a becsületbeli köteletség teljesítésének kötelezettségét folyton hangoztató dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgügyminiszter hogyan értelmezi az önmaga által aláírt vagy ellenjegyzett szerződéseket és törvényeket, valamint állásából folyólag előzőleg tett hivatalos kijelentéseit, ha egy magyar kérdés van tárgyalás alatt,

szó szerinti fordításban adom a Saint Germain en Laye-i szerződés I. fejezet 9. §-ának 1. bekezdése alapján a cseho-szlovák köztársaság alkotmány törvényébe *felvenni kényszerült* 131. §. tartalmát.

A cseho-szlovák köztársaság alkotmánytörvényének kén lén ben levő 131. §-a hű fordításban így hangzik:

„Azon városok és kerületekben, melyekben a cseho-szlovák állampolgárok jelentékeny része más mint a cseho-szlovák nyelvvel beszéli, ezen állampolgárok gyermekei részére, az álla Iá nos szabályok keretein belül, a nyilvános oktatásban megfelelő tamil halasi alkalom fog biztosíttatni, hogy az oktatást saját anya nyelvükön él rezhessék, ott azonban a cseho-szlovák nyelv tanítása is kötelezővé tehető“.

19:i:i március 23-án a kormánnyal való tárgyalások befejezése nfán, a kora reggeli órákban a ruszinszkói politikai pártok kiküldötteinek összesége Prágában az „angol udvar“ szállóban értekezletet tartott. Az egyhangúlag hozott határozatokat jegyzőkönyvbe foglalták, mindannyian aláírták és ezen jegyzőkönyvet még aznap délelőtt posla útján, ajánlottéin dr. Benes Eduárd miniszterelnök-kiülügyminiszter kezeihez juttatták.

A jegyzőkönyv tartalma:

„Tekintettel arra, hogy a ruszinszkói válság tisztán politikai jellegű, hogy a kormány által előterjesztett programú tulajdonképpen csak gazdaság-kulturális és szociális beruházásokat tartalmaz, de nem érinti egyáltalán az elsődrendű fontossággal bíró kérdéseket, hogy a programot a ruszinszkói Sojmnélkül hajtják végre, a ruszinszkói politikai pártok, mint az autonóm tartományi/egyedüli politikai szervei, a kormány pro grammot kielégítőnek és célravezetőnek nem tartják, mert a ruszinszkói válság megoldása szempontjából továbbra is megmaradnak a válság okai, nevezetesen az,

a) hogy a ruszinszkói polgárok a politikai jogokból a törvényhozásban és a közigazgatásban ki vannak zárva,

b) hogy a tartományt oktroj segítségével igazgatják.

A politikai pártok, népüknek tartozó felelősségük és Kuszinszkó autonóm jogainak védelméből rájuk háruló kötelezettségek teljes tudatában megállapítják, hogy

1. míg a cseho-szlovák köztársaságban az államhatalom egyedüli forrása a nép, — alkotm.-törv. 1. §-a — addig Ruszinszkóban a nép a mai napig is meg van fosztva a politikai jogoktól és őt a statárium segítségével kormányozzák. Ezen törvénytelen helyzet megszüntetésének egyetlen eszköze a ruszinszkói politikai pártok részvételével előkészített alkotmányszerű Sojmnaladéktalan egybehívása. A törvényhozó szervbe való választások halogatása, az

alkotmányellenes közigazgatásnak oktrojossal és a ruszinszkói törvényes képviselő részvétele és ellenőrzése nélkül való folytatása nem szüntetheti meg, hanem ellenkezőleg, csak kiélelheti a mostani akut válságot.

2. A békeszerződés a cseho-szlovák köztársaságot arra kötelezte, hogy a Kárpátoktól délre fekvő egész ruszin területet mint autonóm egységet szervezze meg. Az ideiglenes határt a ruszin nép részvétele nélkül az Ung-folyóban állapították meg, minek következtében a ruszin népet két részre szakították szét. Az egyiket hozzácsatolták Szlovenszkoéhoz. Ily módon az a megengedhetetlen anomália állott elő, hogy egy és ugyanazon államban, egy és ugyanazon népet két részre osztották különböző jogokkal. Ha a szlovák-ruszin határ végleges megállapítása a sojzm és a központi parlament hatáskörébe is tartozik, a politikai pártok képviselői mégis szükségesnek tartják, hogy Ung megyének déli és nyugati része, valamint Zemplén-megye is közigazgatási tekintetben még a Sojzm összehívása előtt Ruszinszkoéhoz csatoltassék.

1922 március 28-án érkezett a politikai pártok vezetőihez Ruszinszkoé alkormányzójának következő átirata:

„Idemellékelve megküldöm Önnek a kormány álláspontját a Podkarpatska-rusi politikai pártok képviselőinek követeléseire és kívánságaira nézve, amelyeket a miniszterelnök úrral való tárgyalások alkalmából f. évi március hó 20—23. napjaiban kifejtettek“.

A Prágában lefolyt ruszinszkói tanácskozások eredményeként kialakult minisztertanácsi határozat tehát itt volna.

Annak bevezető, valamint a kormány politikai programjának Ruszinszkoé autonómiájára vonatkozó részét lehetőleg hű fordításban közlöm:

1. A kormány a prágai tanácskozások után konstatálja, hogy a *podkarpatska-rusi politikai pártok álláspontja a Podkarpatska Rusra vonatkozó kormányprogrammal, melyet a kormány a pártok tudomására hozott, egészében egybehangzó*. Az előadott panaszokat és kívánságokat a kormány tudomásul vette.

2. F. év április havának elején a kivételes állapot és az előzetes cenzúra megszűnik. Az autonómiának az alkotmánylevél értelmében való keresztülvitelénél a kormány a demokrácia alapelvei szerint fog eljárni. Podkarpatska Rus autonóm és önkormányzati testületeibe és a nemzetgyűlésbe való választások kiírása lehetséges lesz, a politikai pártok és az állami közigazgatás szervei által történendő megfelelő előkészítése után. A kormány azt akarja, hogy a választások demokratikus alapelvek, nem pedig az előbbi rezsimék rendszere szerint, a lehetőséghez képest mielőbb keresz-

tülvitessenek. A kormánynak ez a kívánsága a cseho-szlovák köztársaság alkotmányos szerveivel való tárgyalások alapja lesz. Míg ebben az ügyben végleges döntés nem történik, a kormány állandó összekötöttesben lesz a politikai pártok képviselőivel, kiknek ily módon meg lesz adva az ellenőrzés lehetősége a kormány - programm keresztülvitelénél. Podkarpatska Rus és Szlovenszko határának kérdése a résztvevő tényezők megegyezésével lesz megoldva. A kormánynak az a szándéka, hogy mindezeket a kérdéseket, a Podkarpatska-rusi politikai pártok képviselői véleményének meghallgatása után, a cseho-szlovák köztársaság politikai és alkotmányos faktoraival megtárgyalja. Az ezen tényezőkkel való tárgyalások eredményei és határozott javaslati ismételtlen a nyilvánosság elé hozatnak. A kormány el van határozva, hogy ez irányban teljes erővel fog dolgozni e cél leggyorsabb elérhetéséért, úgy Ruszinszko lakossága, mint az egész köztársaság érdekében“.

Ezen minisztertanácsi határozatról véleményt mondani tartózkodom, mert mint iskolázatlan politikus, a diplomácia útvesztőjében járatlan vagyok és még megbánthatnék egy talán ártatlan embert.

Azokban leszögezendőnek tartom a minisztertanácsi határozat bevezetésében foglaltakkal szemben a ruszinszkoói összes politikai pártvezetők által aláírt és márc. 23-án dr. Benes Eduárd miniszterelnök-külgügyminiszter címére ajánlottan postára adott jegyzőkönyvben foglalt kijelentést, mely szerint: *a ruszinszkoói politikai pártok, mint az autonóm tartományi egyedüli politikai szervei, a kormányprogramot kielégítőnek és célravezetőnek nem tartják, minek következtében a minisztertanácsi határozat bevezetésének abbéli megállapítása: a ruszinszkoói politikai pártok állás-pontja a kormányprogrammal egészében egybehangzó, csak szándékos elferdítése a tényeknek.*

De meg szándékos félrevezetése a nagy hallgatóságnak különösen Ruszinszkoóban, mert a politikai pártok vezetői ugyancsak egyhangúlag jelentették ki: *ők nem jogosultak Podkarpatska Rus költségvetéseként beállított, tehát az őslakosság zsebeibe mélyen belenyúló pénzügyi kérdésekben dönteni, miután ez a jog egyedül a kárpátalji ruthén terület gyűlését a Sojm-ot illeti meg.*

És ezért talán meg lehetne állapítani, hogy a minisztertanácsi határozat talán nem is a ruszinszkoói politikai pártvezetők útján Ruszinszko őslakosságához, hanem a Népszövetségi Tanács főtítkársága útján a Hymans hivatali elnök, Imperiali márki és Ishi gróf kinevezett tagokból álló azon bizottsághoz volt címezve, mely a legutóbbi Népszövetségi Tanács ülése alkalmával a ruszinszkoói

magyarság memorandumára, valamelyes a Cseho-Szlovák kormánynak nem igen kellemes, Ruszinszko autonómiájára vonatkozó indítvány elfogadását ajánlotta és azt a Népszövetségi Tanács határozattá is emelte.

1922 április 21-én egész Euszinszkóban falragaszok hirdették a helyettes kormányzónak április 11-én kelt és a statáriumot megszüntető rendeletét.

A rendelet szövege:

„A minisztertanács határozata alapján az 1920. évi augusztus hó 28-án 2616. sz. a. a Podkarpatska Rus területére kihirdetett rögtönítelő bíróság (statárium) valamint az ezen rendeletekkel életbe léptetett összes rendkívüli intézkedések hatályon kívül helyeztetnek. Ennek következtében a beregszászi törvényszék kivételes hatásköre, mint rögtönítelő bíróságnak, amely a fenti rendeleten alapult, megszünt.

Hasonlóképpen hatályon kívül helyeztetnek mindama rendeletek, melyek a rögtönítelő -bíróság alapján adtak ki“.

1922 október 4-én az összes amerikai ruszin szervezetek képviselői Wilkesbare-ban ülést tartottak, mely a békeszerződés Ruszinszkóra vonatkozó intézkedéseinek pontos és haladéktalan végrehajtását, ruszin kormányzó kinevezését, a sojmi és parlamenti képviseletek megalakítását, s a szlovák és ruszin határ mielőbbi kielégítő rendezését követelte. Egyben elhatározta, hogy 1922 nov. 28-ra Pittsburgba kongresszust hív egybe.

1922 november első felében — a napot pontosan már nem tudom — a „Tribuna“ tudomást szerezve a Pittsburgban megtartandó ruszin kongresszusról, a következőket írta: minthogy ezen a kongresszuson majdnem az összes ruszinszkoói pártok részt vesznek, ezúttal az ügyet mégis komolyabban kell venni, mint Zsatkovics volt kormányzónak annakidején történt elszigetelt akcióit. Szükséges lesz, hogy az Amerikában élő ruszinszkoóiakra több tekintettel legyenek, őket a cseho-szlovák eszme részére megnyerjék és a magyar elemektől megszabadítsák.

1922 november 23-án a cseho-szlovákiai ruszinok Eperjesen egyetemes képviseleti kongresszust tartottak, melyen mintegy 1300 delegátus vett részt, köztük 80 pap, tekintélyes számú tanítóság és általában a ruszin intelligenciának összes képviselői. A prágai cseh sajtó részéről 6 újságíró volt jelen.

A kongresszus utasította a vezetőséget, hogy az elfogadott határozati javaslatot a cseho-szlovák köztársaság elnökéhez, valamint annak kormányához is terjessze fel.

A határozati javaslat 10 pontból állott, ennek két legfőbb pontja a következő:

1. „A kongresszus helyeslőleg jóváhagyja mindazokat a határozati javaslatokat, amelyeket a Ruszin Nemzeti Párt mezőlaborci, homonnai, sztakesini, isztáncsi, velétel és szvidniki népgyűlésein hoztak. Elhatározza, hogy ezen rezolúciókat haladéktalanul közölni fogja a cseho-szlovák állam kormányával és köztársaság elnökével. Követeli, hogy a kormány azonnal teljesítse a ruszin népnek ezen határozatokban foglalt követeléseit azzal a hozzáadással, *hogy a kárpátaljai ruszin nép ezúttal utolsó ízben keresi a cseho-szlovák köztársaság kormányánál kérelmeinek orvoslását.*

2. A kongresszus tiltakozik az úgynevezett kassai nagyzsupa létesítése ellen, mert ez a Podkarpatska Rus és Szlovenszko közötti határok végleges megállapítása előtt történt és így mindenben ellenkezik a békeszerződésnek és a cseho-szlovák köztársaság alap-törvényeinek idevonatkozó rendelkezéseivel.

A kongresszus követeli az Ung vármegyei 43 ruszin községnek Szlovenszko-hoz való csatolása ügyében kiadott kormányrendelet azonnali hatályon kívüli helyezését“.

1922 november 28. Az amerikai ruszinok az autonómia megadásának feltételével csatlakoztak le Cseho-Szlovákiához. Amikor azonban a szlovenszkói városok autonómiájának sorozatos leépítését látták, gyanakodni kezdtek és közvetlenül a Ruszin Nemzeti Tanács eperjesi kongresszusa után, 594 delegátus részvétele mellett 1922 november 28-án Pittsburgban kongresszust tartottak.

Egyetlen pro grammontjuk a ruszin autonómia kérdése volt. Kimondták, hogy a Sojm-völásztások hat hónapon belüli megtartását követelik. Ezt memorandum alakjában Masaryk G. Tamásal, ki most a cseho-szlovák köztársaság elnöke, közölni határozták.

1923 jan. 31-én a ruszinszkói Egy. Ruszin Pártok egy memorandumot nyújtottak át a prágai kormánynak, melyben kifejezésre juttatták abbéli határozatukat, hogy a békeszerződés és az állam alaptörvényei által biztosított jogaik tényleges megadása esetén mindenkor készek a kormány mellé állani és a ruszin nép nagy tömegével a vajúdo ruszinszkói kérdést a végleges megnyugvás stádiumába juttatni.

1923 március 22-én az Egyesült Ruszin Pártok Szövetsége nagyarányú kongresszust tartott Munkácson.

Döntött. Elsöpörte azt a politikát, melyet számára a ruszinsz-

kői irányítás alapján Prágában inauguráltak és a ruszinszkói kormányzat útján foganatosítottak.

Megbélyegezte azt a rendszert, melyet számára Prágában megalkottak és teljes erővel leszögezte azt a tényt, hogy Podkarpatska Rus népe, a békeszerződésben és a cseho-szlovák köztársaság alkotmánytörvényében biztosított autonómia ügyében teljesen egységes.

Dezavualta mindazon ruszinszkói kormányzó és kormányt támogató politikusokat, akik a ruszin nép üdvét, boldogulását, megsegítését, felszabadítását azon az úton akarják elérni, mint azt sajnos az elmúlt négy év mutatta.

Ezután megalakította a Ruszin Nemzetvédelmi Tanácsot, amely magában foglalja az összes ruszin kulturális, gazdasági intézményeket és politikai pártokat. Meghatározza, hogy e tanácsba minden párt 25 delegátust küld, akik egy 12 tagú végrehajtó bizottságot választanak.

1923 május 6-án volt az összes ruszinszkói magyar pártok együttes kongresszusa Munkácson. Ezen, a 2000-et jóval meghaladó magyar szervezetek kiküldöttein kívül, megjelentek a szlovenszkói nemzetgyűlési képviselők, a szlovenszkói és ruszinszkói magyar pártok vezérlőbizottságának képviselői, a szepesi németek képviselői és 17 eseh-német és magyar újság küldöttei is. A kongresszus tárgya volt:

1. általános politikai helyzet,
2. az autonómia kérdése és közigazgatás,
3. a ruszin kérdés,
4. kulturális és mezőgazdasági ügyek,
5. ipar, kereskedelem és munkáshelyzet,
6. adózási rendszer,
7. elbocsájtott tisztviselők ügye,
8. német-magyar testvériség.

A kongresszus, az elhangzott indítványok, illetve határozati javaslatok alapján, a következő *véghatározatot* hozta:

1. „Kívánja Podkarpatska Rus határainak mielőbbi megállapítását akként, hogy Podkarpatska Rus mint gazdasági egység, életképes legyen.

2. Kívánja a békeszerződésben Podkarpatska Rus (Ruszinszkó) részére biztosított autonómia mielőbbi megvalósítását, kívánja a Sojm mielőbbi megalakítását, amely hivatva legyen Ruszinszkó kiküldötteit a prágai nemzetgyűlésbe kijelölni. A Sojm-választások mellett, kívánja az összes kormányzati testületekbe való választások mielőbbi megejtését is.

3. Elfogadja a kongresszus előadóinak indítványait és megbizsa a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségének ügyvezetőségét, valamint az ezen szövetségbe tömörült pártok pártvezetőségeit, a magyarságot ért sérelmek orvoslása és az elhangzott kívánságok teljesítésének kiküzdése végett, a további szükséges lépések megtételével.

4. Tiltakozik az ellen, hogy az autonómia életbeléptetéséig Podkarpatska Rus kormányzása az alkotmánytörvényben lefektetett elvek ellenére az őslakosság, különösen a magyarság sérelmeire gyakoroltassák“.

Annak bizonyítására, hogy a ruszinszkói magyarság küzdelmének minden téren való megnyilvánulásában nemcsak önmagáért, de Ruszinszkó őslakosságaért, tehát annak nagyobb felét képező ruthén testvérnépének a javáért is dolgozott őszinte szívvel, adom a kongresszuson e tekintetben elhangzott magyar álláspontot, lehetőleg teljes szövegében:

„Ennek a területnek talán a levegőjében, talán az azt alkotó hegyekben, völgyekben, síkságokban, folyókban, talán az azt díszítő történelmi emlékekben, várakban, azok sáncaiban vagy mindenikben együtt véve, de mindenesetre nagyon mélyen az emberek szívében és az őslakosság vérében, agyának minden sejtjében meg van a szabadság iránt való ellenállhatatlan vágy és törekvés, amelyet a középkor zsarnokságainak sem sikerült elnyomnia s amely mindig kiinduló pontja volt az elmúlt századokban is itt békésen élő, együttérző magyarság és ruthénség szabadságharcainak.

Ez az együttérés a magyarság és ruthénség között megvolt a múltban és megvan ma is. Még a forradalom ágenseinek sem sikerült ezt megzavarni. Megnyugvással állapíthatjuk meg ugyanis, hogy a ruthén nép körében egyetlen politika és egyetlen politikus sem volt szimpatikus és ma sem az, aki őt a magyarság ellen akarná uszítani, mert a ruthén nép a magyar népben sohasem látta az elnyomóját, hanem mindig a szabadságért vele együtt küzdő társát. A ruthén nép lelkében, néprétegeiben még ma is élő ideál — mint a szabadság eszméjének a megtestesítője — a mi büszkeségünk, Rákóczi, kinek kurucái között teljesen egyenlő volt a ruthén és a magyar.

A „libertás“ kép még ma is látható sok ruthén házában. A ruthén nép akkor gazdag¹, szabad és boldog volt. Hiteles adatok vannak annak igazolására, hogy a beregi verchovinán és a máramarosi havasokban nem volt ritka a négy-öt pár ökrös gazda a ruthének között.

Nem fantazmagória, nem álomkép az a vérszerződés, ame-

lyet a Podkarpatska Rus területén jelenleg is együtt élő két nemzet ősei a közös szabadságért való közös küzdelemben vérük összefolyásával egymással kötöttek. És ha ma egyes politikai pártvezérek csak azért, hogy magokat a cseh kormányzat előtt kormányképessé tegyék, igyekeznek magokról a magyarsággal való együttérzést levakarni, legalább külsőleg, ez a jelenség nem hoz zavarba és nem ejt kétségbe bennünket. Nekünk a nép érzése a fontos, amely mindig egyenes, őszinte és megvesztegethetetlen, nem pedig egyes konjunktúrás ruthén vezetők viselkedése, akikről a hatalom is tudja, mi is tudjuk, hogy mennyire kell őket értékelni.

Meg vagyunk győződve arról, hogy e területen a ruthén nép szimpátiájával találkozó politikának helyes utat csak az a ruthén politikai pártvezér találta és találhatja meg, aki az egész őslakossággal összefogva küzd e terület részére a békeszerződésben is biztosított, nem ruszin, hanem *ruszinszkói autonómia* megvalósításáért, amelyet mi is az első perctől zászlónkra írtunk, amelyért őszinte meggyőződéssel küzdünk és fogunk küzdeni a jövőben is, és pedig nem a prágai kormány által ránszabott irreudenta érzésből kifolyólag, hanem őszinte hittel az iránt, hogy e terület népének kulturális és gazdasági fejlődését csakis e terület megbízottaiból alakított Sojm viheti a megvalósulás felé“.

1923 június 5-én érkezett meg Ungvárra Pablo de Azkaráte, a granadai egyetem közigazgatási jog tanára, mint a Népszövetség Főtitkársága kisebbségügyi osztályán működő és az utódállamok kisebbségi ügyeinek jogi előadója.

Mint már említve volt, a ruszinszkói magyarság által 1921 május 5-én a köztársaság elnökének és dr. Benes Eduárd külügyminiszternek átnyújtott memorandum a Népszövetséghez is eljutott, melyre a népszövetségi szabályok értelmében a prágai kormány nyilatkozattételre szólítottatott fel. Dr. Benes Eduárd külügyminiszter válasza és a ruszinszkói magyarság viszonzválasza alapján a Nemzetek Szövetségének főtitkára elhatározta, hogy a helyszínén tanulmányoztatja a ruszin helyzetet és e célból jött Pablo de Azkaráte Ungvárra.

A magyarság elvárta, hogy a ruszinszkói kormányzat módot ad arra, miszerint a Ruszinszkóban történekről, az ottani rendszerről tárgyilagos képet kaphasson az a vendég, ki hivatalos küldetésben érkezett.

Ez objektív képhez hozzátartozik az, hogy ne csak a helyi kormányzat exponensei, a prágai központ kirendelt képviselői vegyék körül a vendéget, de mód adassék neki arra is, hogy felügyelet nélkül betekintést nyerhessen mindabba, ami Ruszinszkóban

tényleges élet, négy év óta rendszer, ami az őslakosságot kormányzó rendszer helyett Ruszinszónak a békeszerződések betűi és a természet jogai alapján kétségtelenül kijár.

Ez nem történt meg. A kabinetiroda és a külügyminisztérium egy-egy titkárnak felügyelete mellett hallgathatta csak meg a kormányzóság jóvoltából meghívottakat. A ruszinszko-i magyar pártok szövetsége például csak igen heves kormányzósági szócsata után kaphatta meg harmadnap a kormányzóság engedélyét, hogy Pablo de Azkaráte a párt megbízottját fogadhassa. Természetes, csak a két prágai titkár jelenlétében. A magyarság megbízottja írásba foglalt bő anyaggal is szolgált.

1923 augusztus 1-én Svehla miniszterelnök meghívására az Egységes Ruszin Földműves Szövetség vezetősége Prágába érkezett és a július 29-én Munkácson tartott szövetségi választmányi ülésen elfogadott rezolúció szövegének értelmében megkezdette tárgyalásait.

Mindenekelőtt az Ehrenfeld rezsimé teljes likvidálását követelik azzal, hogy Ehrenfeld alkormányzó és Pesek tanügyi főreferens azonnal távozzanak, hogy Ruszinszko élére még a választások megtörténte előtt ruszin kormányzó neveztessek ki; hogy az alkormányzói állás, mint amelyre a teljhatalmú kormányzó mellett szükség nincs, mint fölösleges töröltessék és végül, hogy a ruszinszko-i ukrán uralom szüntetessék meg és az ukrán tisztviselők leváltassanak.

A miniszterelnök három órás tárgyaláson fogadta az egyesült pártok teljes számú vezetőit. Megígérte, hogy a kormány a párt követeléseinek teljesítésében elmegy a képesség végső határáig, mert a ruszinszko-i konszolidációt elő akarja segíteni. A kormányzói székben politikától mentes személyt szeretne látni, de ez az ügy végeredményében még a minisztertanács elé kerül.

A tárgyalásokat megszakították, mert a további tennivalók megbeszélése végett a párt égy újabb kongresszus összehívására kényszerült.

Az új kongresszus oka egy igen különös esemény folyamánya, mit el kell mondanom, mert a későbbi események kiindulópontját vélem e dologban látni.

A miniszterelnökkel való tárgyalásokat megelőzőleg a pártvezetőség a *cseh agrárpárt* vezetőivel lépett érintkezésbe, amely tárgyaláson Hodzsa földművelésügyi és Malypetr belügyminiszterek résztvettek. Ez értekezleten elhatározták, hogy a kárpátaljai

földmíves párt a cseh agrár párttal a legszorosabb együttműködésben fogja a ruszinszkói agrár problémát megoldani. A két párt egymás között szervezetileg is állandó összeköttetést épít ki és a kapcsolat fenntartására Ruszinszkó részére egy állandó titkárt fognak Prágában tartani. Ezenkívül a ruszin földmívespárt két helyet kap a központi vezetőségben és állandó együttműködést létesítenek a parlamenti klubbal úgy, hogy a Kárpátaljai Földmíves Párt ilyen módon a parlamenti életben is részt vesz. A cseh agrár párt ezután külön tartott értekezletén hozzájárult ahhoz, hogy a Kárpátaljai Földmíves Pártot *teljes mértékben támogatja*. Tehát anyagilag is.

1923 augusztus 16-án jött Ruszinszkóba, úgynevezett „tanulmány útra“ Hodzsa Milán földművelésügyi miniszter, a cseh agrár párt legfőbb tényezője.

Ugyanis, mindinkább erősödő hírek szerint, rövid időn belül belép Ruszinszkó az alkotmányos élet előcsarnokába, amennyiben a kormány nagylelkű elhatározásával megejtetnének az első községi választások. Terepszemlére, újabb maszlagolásokra, egy kormánypárt létesítésére volt szükség, mert ilyennek eredményétől volt függővé téve az a kérdés, lehetséges lesz-e a parlamenti választásokat is megvalósítani.

E „tanulmány út“ két pozitív eredménnyel járt. Megalakult az Egységes Kárpátorosz Köztársasági Földmíves Párt és a magyarság megbontására hivatott Polgári Párt.

1923 augusztus 18-án hirdettetett ki az augusztus 7-én kelt 171. számú kormányrendelet a „községi szervezet ideiglenes szabályozása Kárpátoroszországban“ címmel.

Hogy ez intézkedés mennyire felelt meg az autonóm jellegnek, annak részleges tárgyalásába nem bocsajtkozhatom. De ízelítőül mégis meg kell említenem

1. a rendezett tanácsú városok (Ruszinszkóban csak Ungvár és Munkács) polgármestere nem közvetlenül a képviselőtestület által választatik, hanem az ötös elnökségbe választottak közül, a belügyminiszter által lesz kinevezve;

2. a rendezett tanácsú városokban a tanács 14 tagból áll, ezekből választva lesz a képviselőtestület által 9 tag; míg a megválasztott elnökség 5 tagja a tanácsba választottnak tekintetik;

3. a rendezett tanácsú városokban a városi jegyzői hatáskör megszűnt, helyébe *állami jegyzői hivatal létesítetett*, mely hivatal főnöke és az általa e hivatalnak megjelölt két tagja a városi tanácsnak is tagjai, mely tanácsban a *felelősségi és vétői* jogával bírnak.

4. a kormány a városi képviselőtestületbe öt „szakértőt“ delegál, kik ugyanazon jogokkal bírnak, mint a képviselőtestületbe választott 42 tag;

5. a zsupánnak minden jogorvoslat kizárásával joga van a képviselőtestület feloszlatására.

Különben a képviselőtestületek választása 1923 szeptember 16-ára tűzött ki.

1923 október 17-én a Kárpátorosz Köztársasági Földműves Párt a községi választásokon elért sikere után teljes erővel neki^feküdt annak, hogy programját beváltva, a prágai kormányzatot reakényszerítse arra, hogy végre Ruszinszkóra vonatkozólag beváltsa mindazt, amire már a békeszerződés és az alkotmánytörvény szerint kötelezve van. Elhatározta, ha a kormány a párt követeléseit most sem teljesíti, kész egységesen ellenzékbe menni.

E most már játéknak nevezhető határozathoz, a Hodzsa Milán által alakított Ruszinszkói Cs8h Agrár Párt is, markába nevetve, hozzá jámlt.

Tehát ismét Tel Prágába. A tárgyalások fonala fel lett véve. A visszaérkezett vezetőség kijelentése szerint az összes követelések kielégítést nyernek. A kormányzói szék betöltése után rendre megoldódnak a Ruszinszkót érintő többi ügyek. A parlamenti választások legkésőbb jövő tavasszal ejtetnek meg.

1923 november 18-án Podkarpatska Rus négy éven át üres kormányzói állása betöltetett. Dr. Beszkid Antal személyében.

Ezzel kapcsolatban változás állott be a Podkarpatska Rus „polgári igazgatásának“ élén is, s az eddigi alkormányzói állás megszüntetésével Rosypal Antonin a *kormányzó helyettesévé* nevezetett ki.

Az líj állam alakulásának kezdete óta Podkarpatska Rus csak „igazgatva“, *nem* pedig „kormányozva“ lett. Ez az „igazgatás“ gyarmati módra a néptől teljesen idegen lélek befolyása alatt állott s nem volt a megnyilvánuló életnek mozzanata sem, melynél a helyi viszonyok természetszerű következményei érvényesültek volna. A rendszer tehát, mely a Ruszinszkóra irányított látószög alapján kialakult, teljesen hamis beállításon épült fel s ez volt az alapja annak, hogy az odaküldött cseh hivatalnoksereg a legjobb akarat mellett sem tudhatott ott, a békétlenségen kívül más eredményt a prágai kormány számára szállítani.

A helyettes kormányzói állásnak prononszirozott *cseh agrár* párti emberrel történt ellátásával a kormányzói állás betöltése nem jelenthetett módszerváltozást, hanem csak az üresedésben lévő előkelő stallum betöltését, mert Sojím nélkül a kormányzó nem

más, mint a cseh kormány alkalmazottja, kinek csak Prága fűtyére szabad táncolnia, mert a helyettes kormányzó jogkörét a prágai kormány biztosan úgy építette meg, hogy legalább minden fontos ügy az ő kezén fusson át.

És furcsa, de tény, hogy röviddel a kinevezések után, már szeltében keringett a híre annak, hogy dr. Beszkid Antal a kinevezési okmányt *csak bizonyos „reverzális” aláírása után vehette át.*

1923 december 31. Az augusztus 1-i prágai tárgyalások és Hodzsa Milán földművelésügyi miniszter augusztus 16-i „*tanulmányútja*” Ruszinszkóban, meghozta gyümölcsét. A parlamenti választások tavaszi szele is meleg és édes fuvalattal lengedezett és így megtörtént, hogy a Kárpátorosz Köztársasági Földműves Párt december 31-i végrehajtóbizottsági ülése kimondotta: miszerint összeolvad a Cseho-Szlovák Köztársasági Földműves Párttal, vagyis a Cseh Agrár Párttal és ezentúl neve lesz: „*Zeinjedelskaja Partija u Podkarpatskoj Rusi — Republikanska Strana Zemjedelskeho a Malirolnickeho Lidu u Podkarpatski Rusi*”.

Amily hosszú a neve az új pártnak, ép oly hosszú az egybeolvadás közhírré adott okadatolása, de tömör a határozat zárómondata, amely kijelenti:

„Ezen ünnepélyes alkalommal teljes bizalmunkat fejezzük ki Anton Svehla miniszterelnök úrnak, az összes földművespárti miniszter uraknak és pedig dr. Hodzsa, Malypr és Udrzsal miniszter uraknak, valamint a cseho-szlovák köztársasági párt elnökségének és végrehajtóbizottságának”.

Mit fog ehhez szólani az eddigi ellenzéki szellemben nevelt ruszin közvélemény!

1921 január 3-án a Kárpátorosz Földműves Szövetség ülést tartva Ungváron, kimondotta, hogy a Cseh Agrár Párt ruszinszkói fiókjával való egyesülést nem veszi tudomásul, hanem kilép a Kárpátorosz Köztársasági Földműves Pártból és önállóan fog tovább eredeti programja alapján működni.

1924 január 23-án a régi Kárpátaljai Földműves Szövetség es az Autonóm Ruszin Földműves Párt képviselői közös nagygyűlést tartottak Huszton. Régi programjuknak fenntartása mellett kimondták, hogy magukévá teszik az 1924 január 3-iki határozatot és örömmel, megelégedéssel fogadják az Autonóm Földműves Szövetség föltámasztását; általában az 1922 november 23-iki pittsburgi és az 1922 november 28-iki eperjesi kongresszus Podkarpatska Rus autonóm jogainak biztosítására hozott határozatait tekinti továbbra is a ruszin nemzet követelésének; Jrodkarpatska Rus minden polgárával békében és szeretetben óhajt együtt működni és

vége már most tiltakozik a kormánynak az autonómia szempontjából veszedelmes azon terve ellen, hogy Podkarpatska Rus-ból egyetlen nagy zsupát alakítsanak.

1924 február 5—7-ikén a prágai parlament külügyi bizottságának legfőbb tárgyalási anyagát képezte az 1924 január 25-én Párisban Poincaré Raymond francia miniszterelnök és dr. Benes-Eduard cseho-szlovák külügyminiszter által aláírt barátsági és védszövetségi szerződés.

E tárgyalás folyamán az ellenzék részéről dr. Kafka Bruno helytelennek tartotta a külügyminiszter úrnak a békeszerződésekhez való görcsös ragaszkodását. Erre dr. Benes Eduárd külügyminiszter úr a legnagyobb önérzettel azt válaszolta:

ha valamit aláírtunk, akkor becsületbeli kötelességünk azt be is tartani.

Ily becsületbeli kötelesség teljesítését vállalta azonban dr. Benes Eduárd cseho-szlovák külügyminiszter 1919 szeptember 10-én is Podkarpatska Rus-ra vonatkozólag, midőn a Saint Germain en Laye-i szerződést aláírta.

De mert e szerződés egyetlen egy cikkét sem tartotta be a mai napig, igazolja e cselekedetével, hogy ő mint külügyminiszter a becsületbeli kötelesség teljesítése kötelezettségének a fogalmát általában *nem akarja ismerni* és így ez az ő kijelentése értéktelen lévén, a másik szerződő félre sem lehet kötelező.

1924 február 16-án hirdetmény jelent meg, közölve a belügyminiszternek a nemzetgyűlési választások kiírásáról szóló rendeletét, mely szerint a választások úgy a képviselőház, mint a szenátusba 1924 március 16-án lesznek megtartva.

A választások lezajlottak. A nép ítélte. A legféktelenebb kormányterror, pénz, visszaélés, rágalom és minden, a választások balkáni szótárából csak kihasználható módozat után 7 ellenzéki képviselői és 4 ellenzéki szenátori s mindössze 2 kormánypárti képviselői mandátum 9 és 4 közül, oly lesújtó kritikája Prágának, minő a cseho-szlovák politika rövid történetében hihetetlen volt.

Sajnos, az ellenzéki hangnak erősebb része — 4 képviselő és 2 szenátor — a kommunistáké volt, de a kormányrendszer lelkén szárad a bűn, hogy az elkeseredettek nagyobb részét odáig hajtotta, ahol már nemcsak a kormányrendszer megbuktatása a cél, de az egész állami és társadalmi rend felforgatása.

A választások kihirdetését követő napon, az Őslakosság

Autonóm Pártja, melynek neve alatt a ruszinszkói magyar pártok a választási küzdelem porondjára léptek, közhírré tette Podkarpatska Rus autonómiájára vonatkozó tervezetét.

E munkát a legkevésbé sem tartotta annak, melyen változtatások ne volnának eszközölhetők és mely a tökéletesség kérdésével indulna útjára, de arra igenis elég komolynak tekintette, hogy alapul szolgálhasson Ruszinszkó közélete minden tagja számára egy kialakulandó szellemi mozgalomhoz, mely e kérdés megvitatását, a maga súlyos fontosságához mérten, állandóan a felszínen tartsa. Azon nézetben volt, ha ezt eléri és ha munkája kiindulópontja lesz egy olyan szellemi tornának, melynek eredménye Podkarpatska Rus alkotmánytervezetének emberileg tökéletes művét vinni a döntő tényezők elé, mely a közvélemény izzó kohójának forrasztó erejét csillogtatja ki magából, úgy célját elérte és idő és fáradság nem volt hiábavaló.

Mind a mai napig teljesen visszhang nélkül maradt.

1924 június hó 20-án a ruszinszkói kommunista párt képviselőházi tagjai sürgős interpellációt nyújtottak be Podkarpatska Rus államjogi helyzetének tisztázása és a sojml választások kiírása tárgyában.

A képviselőház többsége az interpellációt visszautasította. E visszautasítás mellett szavazott Ruszinszkó képviselői közül 4 és pedig 2 őslakos ruszin nemzetiségű kormánypárti, 1 nagyorosz indigena és 1 szociáldemokrata.

1921 szeptember 17-én Ung-megye zsupánja — az egyetlen magasabb állású ruszin nemzetiségű hivatalnok — Ungvár városának 1923 szeptember 16-án megválasztott képviselőtestületét feloszlatta és Ungvár város „kormánybiztosává“ Jan Hrbek cseh nemzetbeli erdőtanácsost nevezte ki.

Ez intézkedés az 1923 augusztus 7-én kelt 171. számú és a községi szervezet ideiglenes szabályozásáról szóló miniszteri rendelet szerint megfellebbezhető nem lévén, az Őslakosság Autonóm Pártja, mint a város legtöbb adót fizetőinek pártja, de így is, mint a városi képviselőtestületben helyet foglalt pártok számbeli legerősebbje, Ung-vármegye zsupánjának ezen határozata ellen tiltakozással élt.

Ezen tiltakozást kiáltvány alakjában 1924 szeptember 20-án Ungvár város lakosságával közölte és szeptember 24-én küldöttség útján a kormányzó és kormányzóhelyettesnek azon kéréssel nyújtotta át, hogy az a kormányhoz felterjesztessék.

1924 október 4-én a Podkarpatska Rus Autonóm Földműves Szövetség parlamenti képviselője, egy a párt által megszerkesztett

memorandumot nyújtott át Genfben a Népszövetség főtítkárságánál.

A memorandumban kéri a párt a Népszövetséget, mint amely Ruszinszko autonómiáját garantálja, hogy gondoskodjék arról, miszerint a Cseho-Szlovák kormány a békeszerződés minden pontját teljesítse.

1924 október 10-én jött köztudomásra, hogy az Óslakosság Autonóm Párt munkácsi vezetősége által még 1923 szeptember 22-én, Munkács város képviselőtestületének alakuló ülésén előfordultak ellen beadott fellebbezése, illetve későbbi panaszára a prágai legfelsőbb közigazgatási bíróság 1924. évi 10.956. szám alatt meghozta döntését, amelyben

a Ruszinszko községi szervezetének ideiglenes szabályozására kiadott 17111923. sz. kormányrendeletet az alkotmánytörvény 55. §-a alapján törvényellenesnek és az ennek alapján alkotott városi adminisztrációt semmisnek mondotta ki.

Dacára ennek, az autonóm jog kifigurázásaképpen, a városi adminisztrálás tovább is csak „kormánybiztos“ parancsszavára történt.

1925 január 3-án azon általánosan felvetett kérdésre: melyik volna a kivezető út Podkarpatska Rus mai kaotikus és sanyarú viszonyaiból!, továbbá azon kérdésre: mily akciók volnának szükségesek Podkarpatska Rus viszonyai szanálásának az elősegítésére, illetve kieroszakolására? a, magyarság nézete, mely mindenkor az óslakosság érdekeit tartotta és tartja szem előtt, a következő volt:

„Az autonómia megvalósításának az útja. Az óslakosság autonómiájának, vagyis a *ruszinszkói* autonómia megvalósítása. Az autonómia úgy autonómia, ha annak e terület minden lakosa részese.

Ami a megvalósítást illeti, ha Prága hat év után is úgy találja, hogy az máról-holnapra nem történhetik meg, hát menjünk lassabban. De menjünk. Cselekedjünk. Építsük az épületet alulról.

A községi és városi ú. n. önkormányzat csak helyenként van még meg. Mindenütt, ahol fel van függesztve, mint Ungváron, a fővárosban, ott azonnal helyreállítandó, de e helyreállítás kapcsán *megszüntetendők az állami főjegyzői hivatalok és a szakértők rendszere*, melyek egyenes megcsúfolásai az önkormányzat gondolatának.

A további haladás útján *a nagyzsupa rendszer* eszméjének elvetése mellett a megyei önkormányzatok kiépítése, mit meg kell

előznie a nagykaposi és a szobranci járásoknak a régi Ung megyéhez való visszacsatolásának. Podkarpatska Rus, a közigazgatás legmegfelelőbb megteremtésének gondolatát tartva szem előtt, négy vármegyére osztandó.

Úgy a községi, mint a kiépítendő vármegyei önkormányzatok mindenekelőtt tisztújító székét tartanának s betöltenek a kinevezett emberekkel ma teljesen népszerűtlen közigazgatási állásokat az önmaguk által arra érdemesnek talált és Ruszinszko őslakosságából származó egyénekkel. Míg ez a folyamat, melynek során a jogfolytonosság soha el nem maradható kívánalmának megfelelően a régi magyar törvények nyernének alkalmazást — tartana, kiépítendők lennének a gazdasági és kulturális autonómia egységei is, így a kereskedelmi és iparkamara, az ügyvédi kamara és létesítendő lenne az új életnek megfelelően néhány ugyancsak autonóm új kamara: így egy mezőgazdasági kamara, mely a földbirtokreformot eszközölné, illetve ellenőrizné s egy adókamara, mely a pénzügyi közigazgatásnak lenne részese, továbbá egy kultúrkamara, mely a tanügyi kérdéseknek lenne autonóm szerve.

Az így kiépített közigazgatás biztos bázisa lenne a sérelmek orvoslásának, megszűntetné a népre idegen centralizmust, de megerősítené alapjában az egész Ruszinszokót, úgy hogy mi akadályja sem lenne egy nyugodtan lefolyó és így a népakarat igaz megnyilvánulását kifejező választásnak, mely létrehozná a Sojm-ot.

A megalakult Sojm megtenné választás útján a hármias javaslatát a kormányzó kinevezésére és megalakulván, hozzáfogna a törvényalkotásnak komoly munkájához, mellyel lerakná Podkarpatska Rus továbbfejlődésének önmaga által megállapított alapjait.

Ez az alulról kezdeményezett rendszer lenne a jogfolytonosság útján megteremtett szervezési módja az autonómia békeszerződésekben biztosított gondolatának.

Az így vázolt módon való építéshez nem volna másra szükség, mint hogy a prágai kormány megértő legyen s ahhoz, hogy ez bekövetkezzék, *egy nyílt fejú, nyugodt, európeér gondolkodású, elfogultságmentes, igaz, talpig becsületes cseh államférfiú*, ki innen a kormánynak a kibontakozásra nézve ily irányú javaslatot tegyen. Munkájához társakat szívesen bocsátana rendelkezésre minden párt, van Ruszinszkonak elég ily tehetsége, mely a mai káoszban elvonultan, félredobottan, parlagon hever.

Ha ez a megértés így nem következik be s ha nekünk magunknak kell a szanalást kiforszírozni, úgy annak két módja van. Belső és külső. Önmagunk ereje, vagy a külföld segítsége.

A magyarság az előbbinek a híve, mert az önmaga munka-

jának a gyümölcse a legízletesebb, de meg mert sem a mai Népszövetséget, sem az Amerikában élő testvéreink szervezeteit nem tartja olyan erőteljeseknek, hogy a cseh centralizmus bőségesen anyagiakkal ellátott propagandájával meg tudnák vívni a harcot.

A belső küzdelemhez azonban egységes fellépésre lenne szükség, amihez persze mindenképpel anyagilag független és ugyancsak européer gondolkozású vezetőférfiak kellenek. Amíg párttitkárok képviselik a népet, amíg önzések irányítják a sajtó és a közvélemény megnyilatkozását, addig zsidó, ruszin és magyar között itt összefogás sohasem lesz.

Ezt Prága, az önzés anyja igen jól tudja és éppen ezt szolgálja minden cselekmény, mely onnan ide irányul. Ha akadna a prókátorkodók között *egy igaz, anyagilag teljesen független, tehetőségus ruszin ember, aki kimerné mondani, hogy nyomorúságunkból kiszabadulni csak úgy lehet, ha ruszin, magyar és zsidó összefog,* annak nyert ügye lenne a nép előtt és az össze tudná törni a szükséges akciók idejére minden pártpolitikát. Arra az időre ugyanis, míg kiforszírozzák mai helyzetünk megváltoztatását, el kellene ülni minden pártszenvedélynek és össze kellene ülni itt Ungváron vagy Ruszinszkóban máshol, egy hatalmas kongresszusnak, melyen *minden község* képviselve volna és amely nyíltan kiharsogná lelkünk minden vágyát úgy, *hogy azt Prágán kívül a Népszövetség, a nagyvilág is meghallaná.*

Egy hatalmas „ajkiáltás” lenne ez, maelynek lehetetlen, hogy ne támadna visszhangja“.

1925 április 10-én a prágai parlament a 62/25. sz. törvénnyel törvényerőre emelte a kormány 1923 augusztus 7-én kelt és 171. szám alatt kiadott „községi szervezet ideiglenes szabályozása Kárpátoroszországban“ című *azon rendeletét,* melyet benyújtott panasz folytán, mint kormányzati alapot Podkarpatska Eusra kreáltan, törvénnyel ellenkezőnek mondott ki a prágai legfelsőbb közigazgatási bíróság 1924. évi 10.956. számú döntése,

A rendeletből tehát törvény lett, mely nemcsak megszegése a Saint Germain-i szerződés 11. cikkének, de megsértése a csehszlovák alkotmánytörvény 3. §. 4. pontjának is, mely a Sojm részére biztosítja a törvényhozói hatalmat Ruszinszko *belső* közigazgatása kérdésében.

Míg egy *rendelet érvényessége* felett a legfelsőbb közigazgatási bíróság és az igazságszolgáltatás bírái hivatottak határozni és ezt bármely ügyfél ügyében akár hivatalból, akár az ügyfél elő-

terjesztésére mondhatják ki,—mint ez a kormány 1923 augusztus 7-én kelt 171. sz. rendelete elleni panasz esetében is megtörtént, —addig a *törvény alkotmányellenességének* megállapítására az előterjesztés jogát, a cseho-szlovák alkotmánybírósról alkotott 1920. évi március 9-iki 162. sz. törvény 9. §-a értelmében — ha valamely törvénynek az alkotmányokirat I. cikkével való ellenkezése kerül eldöntés alá — a 7. §. a) pontja csak 1. a legfelsőbb bíróság, 2. a legfelsőbb közigazgatási bíróság, 3. a választási bíróság, 4. a képviselőház, 5. a szenátus és 6. Podkarpatska Rus tartománygyűlésének adja meg.

Miután a Podkarpatska Rxiszt érintő alkotmányellenes törvények elleni védekezésre panasztevési joggal bíró tartománygyűlése Podkarpatska Rusnak még nem volt,

miután az alkotmánytörvény 115. §-a alapján bármely hatóság elé terjeszthető és ezt tenni mindenkit megillető kérvényezési jog még érvényességgel bírt,

miután a legfelsőbb közigazgatási bíróság, a Ruszinszkói Őslakosság Autonóm Párt munkácsi vezetőség képviselője, mint cseho-szlovák állampolgár panaszára, a 10.956/24. számú döntésével a 171/23. számú kormányrendelet törvénytelenységét állapította meg.,

miután a 62/25. számú törvény az alkotmányokirat sértésével ugyanezt a törvénytelenséget megismétli,

ugyancsak a Ruszinszkói Őslakosság Autonóm Párt munkácsi vezetősége képviselője, mint e tárgyban már különösen is érdekelt cseho-szlovák állampolgár, a prágai legfelsőbb közigazgatási bírósághoz fordult azon kéréssel, hogy: „a legfelsőbb közigazgatási bíróság a 162/1920. sz. törvény 7. §-ának a) pontja és 9. §-a alapján az alkotmánybírósnál előterjesztést tegyen arról, hogy az 1925. évi április 10-iki 62. számú törvény az 1920. évi február 29-iki 121. számú alkotmánytörvény I. cikkének alapelveibe ütközik és ezért érvénytelennek nyilváníttassék“.

A legfelsőbb közigazgatási bíróság mind a mai napig értesítést nem adott, vajjon e kérvénynek megfelelt-e?

1925 június 21-én az amerikai kárpátorosz nép Newyorkban tartott újabb kongresszusán fájdalommal állapítja meg, miszerint a cseho-szlovák köztársaság kormánya teljességgel ignorálja a Saint Germain en Laye-ben 1919 szeptember 10-én általa is aláírt békeszerződés összes szakaszait. Megállapítja azt a tényt, hogy a cseho-szlovák kormány hét évi uralma bebizonyította azon állandó törekvést, miszerint elvegye a kárpátorosz nép összes jogait és kiváltságait, melyeket nekie a békeszerződés biztosított.

Tiltakozását az önkényes eljárás ellen 15 pontban foglalta

össze és az ezek alapján felállított követelésének 16 pontban adott kifejezést,

A postulatum szövege:

„Követeljük, hogy a cseho-szlovák kormány jelen memorandumunkra három hónap leforgása alatt választ adjon; abban az esetben, ha válasz nem jön vagy követeléseink teljesítésére semmi kilátás sem volna, úgy az amerikai kárpátorosz kongresszus végrehajtó bizottsága köteles a kárpátorosz terület politikai törekvéseit és ügyeit olyan irányba terelni, ahol a kárpátorosz nemzet nem lesz kényszerülve arra, hogy a cseho-szlovák köztársaság nemzeti ideáljait respektálja, ha a nemzet látja, hogy minden ünnepélyes és becsületes törekvés dacára követeléseit teljesítés nélkül maradnak, kénytelen lesz megállapítani, hogy a cseho-szlovák kormány részéről semmi jót nem várhat s ennek megfelelően fog eljárni“.

1925 július 28-án egy új kormányt támogató ruszin párt, a „Felszabadulás Pártja“ zászlója bontatott ki egy vezér által, ki annakidején a cirillikát eltörölni akarók táborának vezető egyénisége, valamint később a naptáregyesítésnek főapostola, majd az októbristák és ezek eltűnte után az azt kii vető kommün hatalmi képviselője volt. K férfiú jelenleg a cseh kormány feltételes kegye alapján úgynevezett *emigrációból* tért vissza szülőföldjére és miután a „Fölszabadulás Pártjai“ alakítja meg, biztosra vehető az új képviselőválasztás, melynél feladata lesz az intranzigens ruszin és a magyar pártok megbontása.

1925 október 16-án feloszlatták a prágai nemzetgyűlést és kiírták a parlamenti választásokat.

A választások november 15-én folytak le. Az előző választásokhoz képest, a jelenlegi, a cseh agrárpárt részére egy mandátum-többséggel kedvezkedett. A kommunisták egy mandátumot veszítettek, míg a többi pártok állományukat megtartották.

1926 június 1-én Ungvár város feloszlattott képviselőtestületében képviselve volt pártok, az Óslakosság Autonóm Pártjának kezdeményezésére és vezetésével elhatározták, hogy tiltakozni fognak a városi „kormánybiztosi“ gazdálkodás meghonosítása ellen, hogy követelni fogják a feloszlattott képviselőtestület azonnali összehívását és hogy ez ügyben memorandumot nyújtanak át Ung-megye zsupánja, a kormányzó és a helyettes kormányzónál. Ez utóbbi két tényezőnél azzal a kéréssel is, hogy magas állásuk súlyát, Ungvár székváros autonómiája helyreállításának érdekében a kormánynál a legnagyobb eréllyel latba vessék.

A küldöttség vezetője a memorandumot a következő megszólítás mellett nyújtotta át dr. Zseltvay János zsupánnak:

„Zsupán úr! Az Ön által felosztatott Ungvár városi képviselőtestületben — a cseh nemzeti szocialista és szociáldemokrata pártok kivételével — képviselve volt pártok megbízásából jelentünk meg, hogy ezek közös egyetértésben hozott határozatát átadva, kérjük Zsupán urat, miszerint a Zsupán úr által ezelőtt 20 hónappal felosztatott képviselőtestületet *ugyancsak diszretionális joga* alapján, de egyúttal a még érvényben levő törvények betartása okából is, újra egybehívni méltóztassék.

Ugyanis e pártoknak az a nézetük, hogy nemcsak a polgárság kötelessége a törvények betartása, hanem fokozottabb mértékben kötelesek betartani azokat az államfunkcionáriusok, kik éppen hivatalos állásuknál fogva vállalták magukra azt a feladatot, hogy az állam és közrend érdekében magát a polgárságot e kötelesség teljesítésére buzdítsák.

És így a még érvényben levő 1886. évi XXII. t. c. 61. §-ára hivatkozva kérjük Zsupán urat mindazon lépéseket haladéktalanul megtenni, melyek Ungvár város polgárságát megnyugtatják a te kintetben, hogy saját városi ügyei csak önmaguk akaratának megfelelőleg intéztessenek“.

A zsupán válaszában arra hivatkozott, hogy a volt képviselőtestület törvénytelen keretek között működött; hogy a vágóhidé építésének tárgyalásánál például 60 évre akarta lekötni a várost; hogy a rendetlenkedők az elnöki emelvényre ugrottak fel, s mikor ő kívánta, hogy a renitenskedők ellen büntető szankciókat alkalmazzanak, utasításait nem vették figyelembe. Neki választania kellett ama rendszer között, amely nem tudta vezetni a várost és a kormánybiztosi rezsim között. A képviselőtestület felosztatása nem az 1886. törvény 22. t. c. 61. §-a alapján történt, hanem egy cseho-szlovák kormányrendelet útján, melyet később törvénnyé emeltek. *Ez a törvény nekem diszretionális jogokat biztosít a felosztatásra*, mondja a zsupán, s nem állapít meg határidőt az új képviselőtestület összehívására vonatkozólag.

Erre egy igen élénk, talán túlhosszú vita fejlődik ki, mire végre a küldöttség vezetője a legnagyobb nyugalommal és határozottsággal kijelenti:

„Zsupán úr! Mi nem kegyet kérünk, hanem a jogainkat. Mi a törvény alapján állunk s a törvény alapján követeljük, hogy adják vissza a polgárságnak, amit tőlük erőszakkal elvettek. Tessék visszaállítani a város autonómiáját. Én ennek a földnek vagyok szülőtte és fia. Jogom van, hogy lássam: mi történik ebben a városban s befolyjak ennek a városnak igazgatásába. Ne akarja

Zsupán úr, hogy magatartása miatt óslakos... gyűlölje az óslakost“.

„Engem megkapnak szavai — mondja a zsupán — s kijelentem, hogy én a béke, konszolidáció és együttes munka híve vagyok. De a képviselőtestület összehívására *sajnos pozitív ígéretet nem lehelek*, mert az előbb jelzett törvény a *feloszlásra jogot ad nekem*, de ennek a rendezetlen helyzetnek megszüntetésére még intézkedés nem történt — *a képviselőtestület összehívását nem utalja a hatáskörömbé. Azt se tudom tehát, jogom van-e a képviselőtestületet összehívni.* Megígérem, hogy a memorandumot áttanulmányozom. Igyekezni fogok hatáskörömben belül olyan intézkedéseket tenni, amelyek lehetővé teszik, hogy a közönség megnyugodjék. Azt is ígérem, hogy igyekszem *majd tisztázni azokat a lehetőségeket, amelyeknek igénybevételével a mai állapotokat megváltoztathatjuk*“.

1926 június 10-én érkezett híre annak, hogy kormányrendelet adatott ki Podkarpatska Rusnak nagyzsupává való átalakítása és a nagyzsupa működésének július hó 1-ével való megkezdésére vonatkozólag.

Ebben a tényben lehet annak igazolását látni, hogy a cseh kormány Ruzsinszko autonómiájának megvalósításáról végleg lemondott; evvel a ténnyel mutatta meg a cseh kormány, hogy eszeágában sincs Ruzsinszko nyugati határigényeit megvalósítani; ezzel a tényével a cseh kormány újból megszegte a Kuszinszko lakosságának tett ígéretből folyó, a békeszerződésben vállalt és a eseli alkotmány törvény által parancsolt kötelezettségét.

A nagyzsupa létesítése ellen Ruzsinszko összes képviselői álszégyenből még a cseh- agrár, a cseh-néppárt és a szociáldemokrata képviselő is — egy közösen aláírt tiltakozást terjesztettek a minisztertanács elé, azonban mint Ruzsinszko minden eddigi memorandumai vagy tiltakozásai, úgy a mostani is a nagyhatalmi mámorban úszó cseh miniszterek papírkosarába került.

A nagyzsupa, cseh emberrel az élén, 1926 július 8-án vígan megkezdte te működését Munkácson.

1927 február 9-én a Központi Ruszin Nemzeti Tanács abból az alkalomból, hogy a cseh kormány az állami közigazgatás szervezéséről szóló törvényjavaslatot a parlament elé vitte, a „Köztársasági Elnök úr, miniszter urak, a cseho-szlovák köztársaság parlamentjének képviselői és szenátor urai“ -hoz egy tiltakozó kiáltványt Intézet, melyben bizonyítja, miszerint a tárgyalásra benyújtott

eme törvényjavaslat Podkarpatska Rus szerződéseiben biztosított autonómiaja összes alapelveivel ellenkezik, követeli tehát az autonómia teljességének haladéktalan életbeléptetését és végül kijelenti, hogy:

„abban az esetben, ha a kormány nem teljesítené a kárpát-orosz népnek követelését, a Központi Ruszin Nemzeti Tanács ezt azon kötelezettségek megsértésének fogja tekinteni, amelyeket a cseho-szlovák állam kormánya a békeszerződésekben magára vállalt s ebben az esetben a Központi Ruszin Nemzeti Tanács kénytelen lesz minden lehető lépést megtenni Podkarpatska Rus törvényes jogainak és érdekeinek védelmére“.

A ruszinszkói Magyar Pártok Szövetsége, dacára annak, hogy a kiáltvány egynémely pontja nem hű tükrözte az ő felfogásának, mégis egész terjedelmében hozta azt a magyarság tudomására, mondván:

„Magyarok! A ruszinok évszázadokon keresztül küzdöttek velünk együtt a szabadságért. Akkor mi voltunk többen s ők kevesebben, most ők vannak többen, mi vágyunk kevesebben. Ők segítettek nekünk akkor, most mi segítünk neki, s megünneljük velük a közös szabadságért, mint ősünk — s a kenyérért s gyermekeink magyar lelkéért, magyar hitéért, magyar jövőkéért. Magyarok! Legyetek nyugodtak, de „vigyázz“ állásban s ha a ruszin nemzeti tanács kimondja a cselekvést, mi ott leszünk, mert kényszerít az élet s cselekedni fogunk, mert cselekednünk kell“.

1927 július 14-én a prágai parlament a „közigazgatás megszerzéséről“ és azzal kapcsolatban az „országos és járási képviselőtestületek választásáról“ szóló törvényeket végleg elfogadta.

Bár e törvények formailag ugyan az 1926 június 10-én Ruszinszkóra is kiterjesztett és 1926 július 8-ával megvalósított nagyzsupai rendszernek csak novellái s bár Ruszinszkrét éppen úgy *ország*nak nevezi, mint akár a cseh-, morva- és szlovák országot, ami Ruszinszkóra nagyon hízelgő, de már azzal a tényével,

1. hogy *ez új Ruszinszkó ország* országos képviselőtestületébe nem *Ruszinszkó ország* választja a tagokat, mert a meghatározott taglétszám egyharmadát a belügyminiszter nevezi ki,

2. hogy *ez új Ruszinszkó ország* országos képviselőtestületének elnökét Prága nevezvén ki, *Ruszinszkó ország* őt felelősségre nem vonhatja,

3. hogy *ez új Ruszinszkó ország* országos képviselőtestületében *Ruszinszkó ország* politikai ügyekben indítványokat nem tehet, ilyenek felett tehát határozni sem lehet és végre,

4. hogy ez új Ruszinszko ország országos képviselőtestülete Ruszinszko ország részére törvényeket nem alkothat,

a Saint Germain en Laye-i Ruszinszko közjogi autonómiával felruházott területe, most egyszerű közigazgatási egységgé fokoztatott le.

A Saint Germain-i szerződés értelmében Ruszinszkrét a nyelvi, egyházi, iskolai és közigazgatási ügyekben a legszélesebbkörű önkormányzat illeti meg és így a cseho-szlovák köztársaság parlamentjének egyáltalán nem volt joga új közigazgatási törvényében Ruszinszkóra is kötelező rendelkezéseket kiadni, mert Ruszinszko Sojmnának, e szerződés által hatáskörébe utalt ügyekben, a törvényhozás jogaival kell bírnia és az autonóm Egységnek kormányzója is, dacára a cseho-szlovák alkotmánytörvény 3. §. 6. pontjában jogtalanul felvett „is“ szócskának, egyedül a Sojmnak tartozik felelősséggel.

Cinismusában a cseho-szlovák kormány tehát már odáig ment, hogy magát a Saint Germain-i szerződést sem tekinti létezőnek és ezzel önmaga adta föl azt a jogalapot, amelyre ráhelyezkedve annakidején Ruszinszkot megszerezte.

A cseh népet a maga egyedeiben, nagy tömegében, de különösen politikusaiban, a kötelesség alóli kibújás mestersége jellemzi. Ma e törekvés módzata az egyeseknél ügyes mesterséggént jelentkezik, úgy politikusainál egyenesen művészetté magasul.

Nincs az a cseh közigazgatási vagy kormányzati férfiú, ki az elérendő nagy cseh cél érdekében a kötelezettség vállalásra rögtön kész ne volna, meggondolás és megfontolás nélkül ígéretet ne tenne, de már e cselekedete szülőpillanatában ott van tudata mögött az a megnyugvás, hogy vállalt feladata alól vagy saját ereje vagy segítőitársai eszméi alapján úgy is mentesül.

A ruszinszkoí autonómia nem ruszin politikai gondolat. De nem is cseh gondolat. A cseh politika nagy szláv eszméket századok óta táplált ugyan, azonban, hogy a kis ruthén népet valami autonómia segítségével magához ölelje, annak semmi jelét nem adja a cseh történelem.

A ruszinszkoí autonómia gondolata a világháború befejezésének idejére esett. A békeszerződések vajudásánál a nagy cél; a Magyarországtól elrabolt területek megtarthatásának kis-ententi gondolata, a megszűkített magyar nemzet körülzárása és tisztán

cseh oldalról, az Oroszországgal való egyenes összeköttetés re-
ménye volt.

A nagy célhoz most már csak a módozat kellett. A magyar-
országi kommün elzárásának nagy-ententi gondolata hamar elfo-
gadáshoz vitte az Erdőskárpátok ruthén népének anyaországától
való lekapcsolását.

Cseho-szlovákia új formájában készséges jelentkező volt. De
mert, ha arra volt is régóta ágyazott politikai indok, hogy Szlo-
venszko a történelmi Csehországgal egyesül, a ruthén népet min-
den alap nélkül nem lehetett csak úgy Magyarországtól lekap-
csolva, Cseho-szlovákiához ragasztani.

Megindult a kellő anyagi bázison nyugvó amerikai propa-
ganda. De a pénzen kívül ehhez és a párisi bábák megnyeréséhez
valami olyan is kellett, amit ellenértékül az Erdőskárpátok népe
kap.

Ez volt a ruszinszkoói autonómia. A csehek minden meggon-
dolás nélkül készséggel kaptak rajta. Megígérték, szerződészerű
okmányba foglalták. Később alkotmánytörvénybe iktatták, Betar-
tani, egy pillanatig sem gondolták, mit bizonyít, hogy a kötött
szerződés és az alkotmánytörvény szövege között érdemileg már
nagy különbség van. De ez másként el sem képzelhető, hisz részük-
ről, kik a 3 millió szlovák népnek csak látszatszerződést nyújtot-
tak, egyenesen abszurdum lett volna, hogy 600.000 embernek álla-
mukban egy társországot statuáljanak.

Azóta tíz év múlt el.

E közlemény tanúbizonysága annak, hogy mi mindent követ-
tek el ez idő alatt a csehek, hogy vállalt kötelezettségük alól ki-
bújjanak. *Az erkölcsi kötelezettség teljesítésének valóságos nega-
tívum gyűjteménye az, mit a cseh politika e téren összehordott.*

Új törvények hozatala, új rendeletek gyártása, egy-egy apró-
nak látszó módosítás, egy közigazgatási intézkedés, mely egy sereg
Ígérteté sűrűsödött álláspontot máról-holnapra dezavual, napirendi
tevékenység ott, mely ássa-ássa a sírt, ahová a ruszinszkoói auto-
nómiának kerülnie kellene.

Magas megnyilatkozások, miniszteri interjúk, parlamenti
beszédok, külföldi propagandisztikus cikkek bűvészettel egyenlő
sorozata éveken át, mind azt szolgálják, miképpen lehessen kibújni
az alól az erkölcsi kötelezettség alól, melyet a cseho-szlovák állam
nagy alapítói egy meggondolatlan, de részükre nagy célt szolgáló
időpontban hirtelen magukra vállaltak.

Az elsikkasztani szándékolt ruszinszkoói autonómia tíz évé-
nek ez a szomorú története.

De egyről meg feledkeznek a csehek. Az erkölcs, erkölcs, mely minden kis ententi gondolaton felül áll. A világ előtt vállalt, alkotmánytörvényekbe törvényekbe iktatott kötelezettség“ nem lehet múló valami. *Az adott szó ethikai ereje kötelez, mely elől ideig-óráig politikai művészkedéssel ki lehet térni, de jön végül az idő, melynek eseményei mégis csak térdre kényszerítik azt, ki a törvény ellen vétene.*